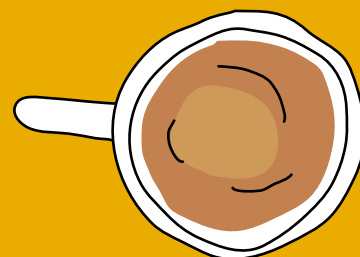

WERKBOEK

Armoede beter begrijpen, verrijk je kennis in vijf dagen

Tips en handvatten uit
de Focusweek Armoede 2025

Leeswijzer

In dit werkboek vind je achtergrondinformatie, kennis en tips waarmee je armoede beter kunt begrijpen en oorzaken en gevolgen kunt aanpakken. De inhoud van dit werkboek was onderdeel van de Focusweek Armoede 2025, die Movisie organiseerde in aanloop naar de internationale dag tegen armoede op 17 oktober. Met dit werkboek kun jij jouw eigen 'Week van de Armoede' organiseren!

In een vijfdaagse werkweek doorloop je de dagen samen met je collega's. Elke dag staat in het teken van een ander thema met daarbij een passende opdracht. Het is mogelijk om een andere volgorde te kiezen. We sluiten elke dag af met een afsluitende vraag en de mogelijkheid voor extra verdieping. Ook hebben we per dag een relevant artikel uitgekozen. Succes!

De thema's per dag:

Dag 1: Wat is armoede? →

Dag 2: Ontstaan en signaleren van geldzorgen →

Dag 3: Stress en emoties bij geldzorgen →

Dag 4: Een oordeelvrije basishouding →

Dag 5: Structurele problemen aanpakken →

De Focusweek Armoede 2025 is inmiddels voorbij, maar de informatie en opdrachten blijven relevant. Al meegedaan aan de week? Dan geeft dit werkboek jou de kans alles nog eens rustig na te lezen. Bekijk de verdieping voor meer kennis, tools, ervaringsverhalen en de laatste onderzoeken.

INTRO

Leeswijzer

Inleiding

Artikel

DAG 1

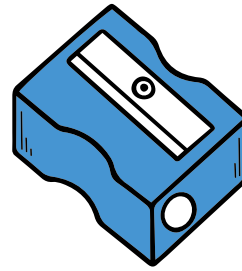
DAG 2

DAG 3

DAG 4

DAG 5

Inleiding

Wil je armoede beter begrijpen en oorzaken en gevolgen van armoede aanpakken? Speciaal voor jou hebben we de 'Focusweek Armoede beter begrijpen, verrijk je kennis in vijf dagen' ontwikkeld. Met de informatie en opdrachten doe jij kennis op waarmee je armoede beter kunt begrijpen en agenderen. En spijker je je vaardigheden bij waarmee je mensen beter kunt ondersteunen.

Het overkoepelende thema van de Focusweek Armoede 2025 is 'Een breekbaar bestaan: van zeker naar onzeker'. Dit thema is gekozen om bewustwording te creëren en vergroten over hoe breekbaar bestaanszekerheid kan zijn. Armoede kan namelijk iedereen overkomen. Door belangrijke levensgebeurtenissen of kantelpunten in het leven kunnen mensen hun bestaanszekerheid verliezen. Bijvoorbeeld doordat zij in de schulden terecht komen of dakloos raken na ontslag, overlijden van een partner of ouders, of door een scheiding. Of doordat ze door gezondheidsproblemen hun baan verliezen en hierdoor de rekeningen niet meer kunnen betalen.

De focusweek geeft uitvoerende professionals, vrijwilligers, ervaringsdeskundigen, beleidsmakers, studenten en andere geïnteresseerden achtergrondinformatie en aanknopingspunten om armoede te signaleren en aan te pakken.

Waarom je de opdrachten zeker moet doen:

- Je leert op een andere manier te kijken naar het vraagstuk.
- Je spijkert op een laagdrempelige en snelle manier jouw kennis en vaardigheden over armoede bij.
- Je krijgt zicht op de oorzaken en gevolgen van armoede, op dat waar je wel én geen invloed op hebt.
- Je leert, gebaseerd op de nieuwste inzichten, wat belangrijk is in het begeleiden van mensen in armoede.

INTRO

Leeswijzer

Inleiding

Artikel

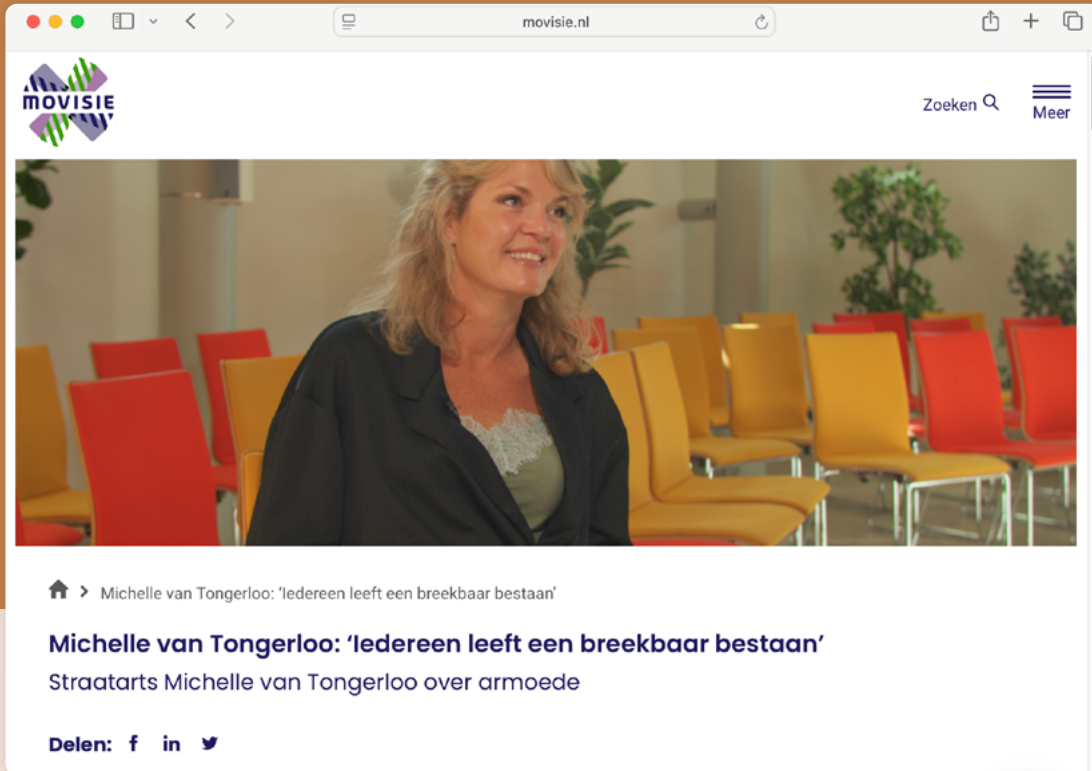
DAG 1

DAG 2

DAG 3

DAG 4

DAG 5

'Iedereen leeft een breekbaar bestaan'

Michelle van Tongerloo zet zich in voor mensen die in kwetsbare omstandigheden zijn beland. 'Met ons werk zijn we de kanarie in de kolenmijn. Wij zien zoveel maatschappelijke ontwikkelingen zich voor onze ogen ontfouwen.' Movisie sprak met haar in de aanloop naar de Focusweek Armoede.

Michelle van Tongerloo werkt als huisarts in Rotterdam-Zuid en als straatarts in de Pauluskerk. Samen met collega-straatartsen heeft ze hier spreekuur en biedt ze hulp aan iedereen die hier binnenkomt. De populatie van mensen die bij de Pauluskerk aanklopt is rap aan het veranderen, vertelt ze. 'En dat is zorgelijk.'

Lees, kijk of luister dit interview [Iedereen leeft een breekbaar bestaan](#) op de website van Movisie. Publicatiedatum: 15 september 2025.

[naar de video →](#)

INTRO

Leeswijzer

Inleiding

Artikel

DAG 1

DAG 2

DAG 3

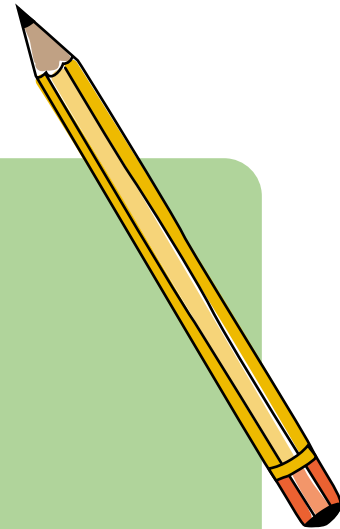
DAG 4

DAG 5

Wat is armoede?

Op dag 1 staan we stil bij de nut en de noodzaak van aandacht voor geldzorgen, armoede en bestaans(on)zekerheid.

TEST JE KENNIS!

1. Hoeveel mensen in Nederland leven in armoede?

- A. 2,5 procent
- B. 3,1 procent
- C. 4,3 procent

2. Wat is de armoedegrens voor een alleenstaande?

- A. 1310 euro netto per maand
- B. 1510 euro netto per maand
- C. 1710 euro netto per maand

3. Hoeveel huishoudens in Nederland geven aan moeite te hebben met rondkomen?

- A. 17 procent
- B. 25 procent
- C. 32 procent

Bekijk de antwoorden en uitleg op de volgende pagina

Armoede

1. Hoeveel mensen in Nederland leven in armoede?

Antwoord B is het juiste antwoord. 3,1 procent van de Nederlanders leefde in 2023 in armoede. Dit zijn 540.000 mensen. Het cijfer is gebaseerd op de nieuwe methode voor het meten van armoede, ontwikkeld door het Nibud, CBS en SCP. Deze methode houdt meer rekening met de daadwerkelijke uitgaven van mensen en het spaargeld dat zij eventueel achter de hand hebben. Nog eens 1,2 miljoen mensen zitten net boven de armoedegrens en hebben vrijwel geen financiële buffer (CBS, 2024a).

Mensen die in armoede leven hebben langdurig moeite met rondkomen. Het is belangrijk om te realiseren dat armoede meer is dan geen geld hebben. Naast te weinig inkomen, ervaren mensen sociale uitsluiting. Zo kunnen ze niet deelnemen aan activiteiten en voelen ze zich buitengesloten van de maatschappij. Dit gevoel zorgt voor een afname van hun eigenwaarde. Ervaringsdeskundigen benadrukken dat deze sociale uitsluiting een van de meest ingrijpende dingen bij een leven in armoede is (Movisie, 2023a).

2. Wat is de armoedegrens voor een alleenstaande?

Antwoord B is het juiste antwoord. De armoedegrens voor een alleenstaande ligt in 2023 op 1510 euro per maand, bij een huur van 590 euro en energielasten van 145 euro. De armoedegrens verschilt per huishouden. Dit is afhankelijk van het aantal volwassenen, kinderen en de leeftijd van de kinderen (SCP, 2024). De Commissie Sociaal Minimum (2023a) bepaalde eerder al dat alleenstaanden en stellen tussen de 100 en 200 euro per maand te kort komen. Gezinnen met kinderen komen 200 tot 500 euro te kort per maand.

De cijfers over de armoedegrens zeggen niet alles. Zo zitten 1,2 miljoen mensen hier net boven. Daarnaast zijn er verschillende armoederegelingen die per gemeente verschillen. Mensen zijn voor hun inkomen afhankelijk van verschillende landelijke toeslagen en lokale regelingen. Dit maakt het inkomen onzeker (Nibud, 2024). Gemeenten hebben bijvoorbeeld vijftien verschillende regelingen voor mensen die moeite hebben met rondkomen. Hierbij kun je denken aan vergoedingen voor schoolspullen tot bijdragen voor sport. Al deze verschillende regelingen maken het voor mensen ingewikkeld om hulp te krijgen. Uit onderzoek van Instituut voor Publieke Economie blijkt dat afhankelijk van de gemeente waar je woont, een huishouden 200 euro meer of minder per maand krijgt. Dit is oneerlijk (Van Dijk et al., 2025).

Geldzorgen

3. Hoeveel huishoudens in Nederland geven aan moeite te hebben met rondkomen?

Antwoord C is het juiste antwoord. 32 procent van de Nederlandse huishoudens geeft aan lastig rond te komen in het dagelijks leven, blijkt uit onderzoek van het Nibud (Van den Enden & Veerman, 2024).

De financiële buffer om tegenslagen op te vangen, zoals een kapotte koelkast, is beperkt. Zo heeft één op de vijf huishoudens minder dan 1000 euro spaargeld. Het zijn vooral huurders, jongvolwassenen en mensen met lagere en/of wisselende inkomsten die moeite hebben met rondkomen. Veel mensen hebben moeite met rondkomen doordat

boodschappen en vervoer steeds duurder worden, terwijl hun inkomen gelijk blijft. Ook hoge vaste lasten, zoals huur en energie, spelen volgens mensen zelf een grote rol (Van den Enden & Veerman, 2024).

Bestaans(on)zekerheid

Steeds vaker vangen we armoede en schulden onder de term 'bestaansonzekerheid'. Dit plaatst financiële problemen in een breder perspectief. Bestaanszekerheid gaat over meer dan alleen voldoende geld hebben. Het betekent dat mensen de zekerheid hebben van voldoende en voorspelbaar inkomen, werk, mee kunnen doen in de samenleving, een geschikte en betaalbare woonplek in een veilige en prettige omgeving en toegang tot zorg (VNG, 2023).

Armoede kan iedereen overkomen

Er kan zomaar iets gebeuren in het leven waardoor iemand in bestaansonzekerheid terecht komt. Bijvoorbeeld doordat zij gezondheidsproblemen krijgen, hierdoor hun baan verliezen en vervolgens de rekeningen niet meer kunnen betalen. Een groot aantal mensen in Nederland is niet in staat om de gevolgen van deze gebeurtenissen op te vangen.

Huisarts en straatarts Michelle van Tongerloo herkent dit:

Armoede kan dus iedereen overkomen, maar er zijn wel mensen die meer risico lopen op armoede. Zoals eenoudergezinnen met minderjarige kinderen, mensen met een niet-westerse achtergrond, mensen die een bijstandsuitkering ontvangen en alleenstaanden tot aan de AOW-leeftijd (CBS, 2023a).

Naast dat het belangrijk is om te voorkomen dat mensen in bestaansonzekerheid terecht komen, moet de aandacht voor mensen die op dit moment al in bestaansonzekerheid leven niet verslappen. Uit de nieuwe armoedecijfers blijkt dat mensen die al in armoede leven daar dieper in zitten dan een aantal jaar geleden (CBS, 2024a).

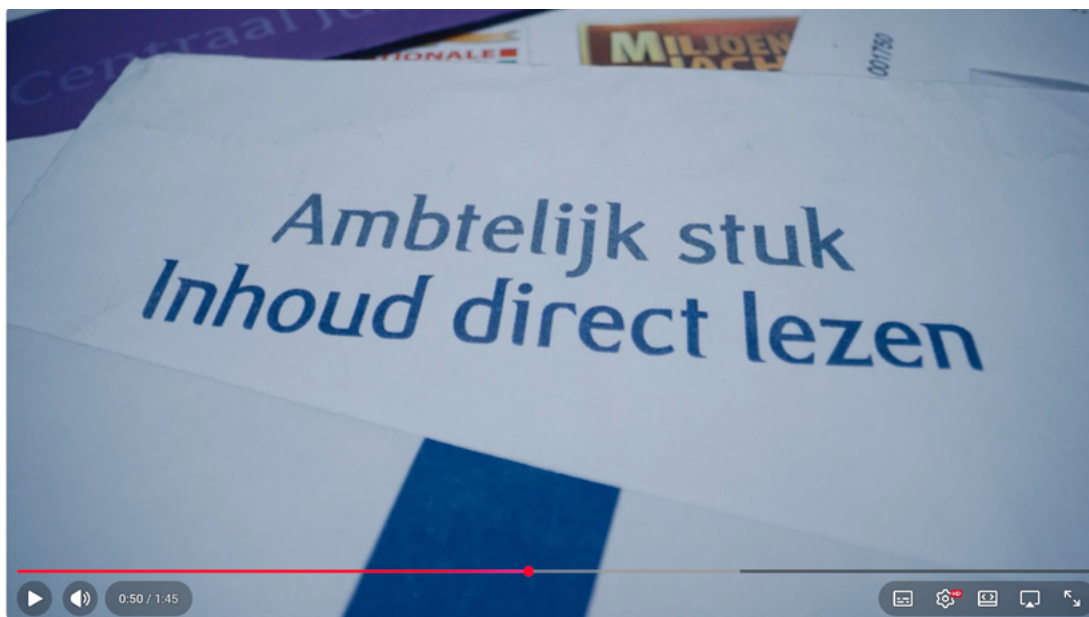
Oorzaken

Armoede kan vele oorzaken en gevolgen hebben. Door ingrijpende levensgebeurtenissen zoals een scheiding of faillissement kan iemand in financiële problemen komen en bestaanszekerheid verliezen. Daarnaast zijn er structurele oorzaken. Denk hierbij aan de stijgende kosten voor levensonderhoud of werk dat te weinig betaald om van te kunnen leven.

Wat kun je doen als mensen structureel geld te kort komen en daardoor geen buffer hebben of kunnen opbouwen? Daarover meer in dag 5!

Ook hoe we in onze samenleving omgaan met chronische ziektes, psychische problemen en de eisen die we stellen aan kennis en basisvaardigheden, dragen bij aan de oorzaken van armoede. Zo kan er sprake zijn van moeite met lezen, schrijven, rekenen of digitale vaardigheden. We spreken dan van moeite met basisvaardigheden. Eén op de vijf mensen in Nederland hebben moeite hiermee te maken. Bij de benadering van mensen met geldproblemen is het goed om je hiervan bewust te zijn. Deze groep mensen is oververtegenwoordigd in schuldhulpverlening en moet vaker rondkomen van een bijstandsuitkering (Van der Sanden et al., 2025).

In de video [vertelt Marchien](#) over moeite met basisvaardigheden en schulden krijgen (2024):

Gevolgen

De gevolgen van armoede zijn onder meer stress, een slechtere lichamelijke en mentale gezondheid, problematische schulden, een negatief zelfbeeld en sociale uitsluiting. Ook kan armoede leiden tot psychische problematiek (of andersom) (Amsterdam UMC, 2024). Armoede vermindert de veerkracht van mensen en leidt in veel gevallen tot een lager vertrouwen in de overheid. De gevolgen voor de samenleving als geheel zijn onder andere het onbenut laten van talent en de stijging van uitgaven aan de gezondheidszorg (Commissie Sociaal Minimum, 2023b).

Opgroeien in armoede

Opgroeien in armoede heeft vaak negatieve gevolgen voor de leerprestaties en toekomstkansen van kinderen (Nederlands Jeugdinstituut, 2025). Wist je dat iemand die opgroeit in armoede de bijna twee keer zoveel risico loopt later als volwassene ook in armoede te leven (FNO)?

Er is sprake van intergenerationele armoede wanneer een familie van generatie op generatie in armoede leeft. Het gaat hierbij niet alleen om geld: het overleven en de stress die ouders hebben heeft ook invloed op hun kinderen (Notten, 2022). Ondanks alle initiatieven en voorzieningen zoals schoolontbijten en sportabonnementen zien kinderen die opgroeien in armoede hun toekomst somber in. Zij hebben veel last van de (geld)stress thuis (De Kinderombudsman, 2025). Zoë groeide op in armoede en vertelt over de sociale uitsluiting die zij daardoor heeft ervaren. Want armoede betekent meer dan een tekort aan geld voor eten en spullen:

'Het ging mij niet zozeer om het missen van de materiële dingen, maar om het gevoel dat ik er niet bij hoorde. Dit zorgde voor een heel eenzaam gevoel.'

Lees verder op [de website van het Nederlands Jeugdinstituut \(NJI\)](#).

Stressvolle leefomstandigheden als armoede en schulden in de eerste 1000 dagen van een leven (www.kansrijkstartnl.nl), kunnen gevolgen hebben in het latere leven. Deze eerste 1000 dagen beginnen al voordat de baby geboren wordt. De gevolgen van armoede raken dus ook nieuwe generaties. Dit onderstreept het belang van de aanpak van armoede.

TIPS

De precieze armoedecijfers per gemeente zijn te vinden op de [website van het CBS](#). Cijfers over kinderen die opgroeien in armoede in jouw gemeente vind je op staat-van-de-jeugd.nl. Als je armoedecijfers in jouw werkgebied in kaart brengt, kun je gericht actie ondernemen.

Bekijk [de KansenKaart.nl](http://deKansenKaart.nl) om erachter te komen op welke plekken in Nederland kinderen de beste kans hebben om armoede achter zich te laten.

Nibud ontwikkelde de [BufferBerekenaar](#). Met deze tool kun je berekenen wat de hoogte van een goede financiële buffer zou moeten zijn, voor jezelf of voor mensen in jouw werkgebied. Een financiële buffer is geld dat je apart zet om onverwachte, grotere en noodzakelijke kosten, zoals het vervangen van een koelkast, direct te kunnen betalen als ze zich voordoen (Nibud, 2025).

OPDRACHTEN DAG 1

Armoede en schulden, hoe treft het jou?

Armoedeproblematiek is niet altijd zichtbaar. Dat maakt het lastig om het te zien. Weet jij wat er bij jouw doelgroep speelt? Laat je gedachten eens gaan over de volgende vragen.

1. Hoeveel procent van de mensen voor wie jij werkt heeft volgens jou moeite om rond te komen?
2. Welke casus uit jouw praktijk, waarbij sprake was van armoede en/of schulden, heeft jou het meest geraakt en waarom?
3. Wat is jouw drijfveer om je in te zetten voor de aanpak van armoede in jouw werkgebied of omgeving? En waar ga jij je de komende tijd hard voor maken?

VERDIEPING DAG 1

In de verdieping vind je meer kennis over armoede en daaraan gerelateerde onderwerpen. Bekijk, luister of lees meer over de ervaringen van mensen in armoede zelf. Of klik door naar de laatste onderzoeken, tools, artikelen en andere relevante informatie. Deze zijn geselecteerd voor jou als sociaal werker, vrijwilliger, beleidsmaker of andere professional.

Ervaringen

Lezen:

- Tim 'S Jongers ontkracht in dit artikel vijf misverstanden over armoede. In zijn boek Armoede uitgelegd aan mensen met geld legt hij uit wat leven in armoede betekent. Dat is volgens hem nodig, want het zijn vaak mensen met geld die bepalen hoe armoede wordt bestreden. Lees in dit artikel alvast meer.
- Het verhalenboek Gezichten van een onzeker bestaan door de Raad voor Samenleving & Volksgezondheid toont de verhalen van 14 mensen met een jarenlang onzeker bestaan en de moeizame weg hieruit.

Kijken:

- Bekijk de video's met Tyrell, Eefke en Desire, uit het verhalenboek *Gezichten van een onzeker bestaan*, om te horen hoe het tegenwoordig met hen gaat en wat bestaanszekerheid met iemand doet.
- Bekijk de documentaire over werkende armen, gemaakt door vakbond FNV. Met #IkRed-HetNietMeer geeft Kassa deze mensen een gezicht: mensen die ondanks hun inkomen in armoede leven. Doordat ze met hun inkomen net boven het bestaansminimum zitten, kunnen ze geen aanspraak doen op toeslagen.
- Bekijk de video van EenVandaag waarin Milio van de Kamp, zelf opgegroeid in armoede, uitlegt hoe kansengelijkheid een leven lang door werkt.

Luisteren:

- Beluister de podcast De Jeugdkantine van het NJi over opgroeien in armoede.
- Beluister de ExpertCast van het ANP met ervaringsdeskundige Marc Mulder over de nieuwe armoedecijfers en verschillende groepen mensen in armoede.

Voor sociaal werkers, vrijwilligers en andere professionals:

- Het Platform Multiproblematiek deelt praktische kennis en ervaringen voor een gezamenlijke aanpak. Veel mensen die in armoede leven of schulden hebben, hebben vaak ook te maken met andere problemen. Die problemen kunnen elkaar wederzijds beïnvloeden. Wanneer een huishouden problemen heeft op meerdere leefgebieden wordt er ook wel gesproken van multiproblematiek.
- Luister naar de podcast Opgroeien in armoede – een systematisch probleem dat iedereen raakt, van NVO Storytellers, om te horen wat pedagogen, beleidsmakers en burgers kunnen doen om het verschil te maken voor kinderen die opgroeien in armoede.
- Het dossier Wat werkt bij de Aanpak van Armoede geeft inzichten in de oorzaken, gevolgen en mogelijke oplossingen voor de aanpak van armoede. Het dossier combineert wetenschappelijke kennis, praktijkervaringen en ervaringsverhalen. Het dossier gaat onder andere in op wat dit betekent voor de competenties van professionals.

- De publicatie Beperkte basisvaardigheden en structurele geldzorgen gaat in op de relatie tussen geldzorgen en moeite met basisvaardigheden. Hoe kun je mensen hierbij ondersteunen? En waar kun je als professional rekening mee houden?
- Bekijk de publicatie Wat werkt bij het versterken van gecijferdheid? om meer te weten over gecijferdheid: het vermogen om met getalsmatige informatie om te gaan. Dit is naast lezen, schrijven en digitale vaardigheden één van de basisvaardigheden die mensen dagelijks nodig hebben.

Voor beleidsmakers en andere geïnteresseerden:

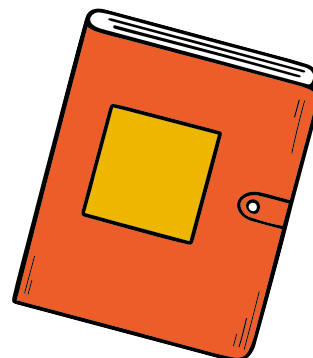
- Beluister of bekijk het video interview met politicoloog en schrijver Tim 'S Jongers, zelf opgegroeid in armoede, waarin hij ingaat op het armoedebeleid en de uitgangspunten die daaronder liggen. 'S Jongers: 'Waarom moet ik een ambtenaar serieus nemen die armoedebeleid maakt voor een bepaalde wijk en nog nooit in die wijk is geweest?'
- Bekijk ook het theatercollege Armoede uitgelegd aan mensen met geld van Tim 'S Jongers terug op de website van De Correspondent.
- Volgens de nieuwe armoedegrens daalt het aantal mensen in armoede, maar krijgen de mensen die in armoede leven te maken met ernstiger problemen. Lees dit artikel voor meer informatie en duiding van de armoedecijfers. Of lees de column van Corinne van Gaalen van het Nibud over het beeld achter de cijfers.
- Recent publiceerde de Kinderombudsman een rapport over hoe kinderen die opgroeien in armoede hun leven waarderen. De conclusie is helder: ondanks talloze initiatieven en voorzieningen als schoolontbijten en sportabonnementen, staan welzijn en ontwikkeling ernstig onder druk. Kinderen in armoede zien hun toekomst somber in en hebben vooral veel last van de (geld)stress thuis. Dit vraagt om investeren in duurzame oplossingen. Lees het rapport van de kinderombudsman, bekijk het fragment van Buitenhof of lees de column Kinderarmoede bestaat niet. Ouderarmoede, dát is het probleem op de website van De Correspondent.
- Luister naar de podcast Opgroeien in armoede – een systematisch probleem dat iedereen raakt, van NVO Storytellers, om te horen wat pedagogen, beleidsmakers en burgers kunnen doen om het verschil te maken voor kinderen die opgroeien in armoede.
- Het Dossier: Bestaanszekerheid, meer dan geld werkt de zeven thema's die volgens de Commissie Sociaal Minimum gaan over bestaanszekerheid uit. En geeft inzicht in wat dit betekent voor beleid.
- De publicatie Bestaanszekerheid onder druk geeft inzicht in de term bestaanszekerheid en laat aan de hand van vijf leefgebieden zien hoe ingrijpend de gevolgen van bestaansonzekerheid zijn.
- Het dossier Wat werkt bij de Aanpak van Armoede geeft inzichten in de oorzaken, gevolgen en mogelijke oplossingen voor de aanpak van armoede. Het dossier combineert wetenschappelijke kennis, praktijkervaringen en ervaringsverhalen.
- Nibud heeft onderzoek gedaan naar de verschillen tussen 20 gemeenten rondom beleid en ondersteuning voor inwoners met een laag inkomen. Verschillen tussen gemeenten zijn groot en dit zorgt voor ongelijkheid. Lees het rapport Gemeentelijk minimale beleid op de website van Nibud.

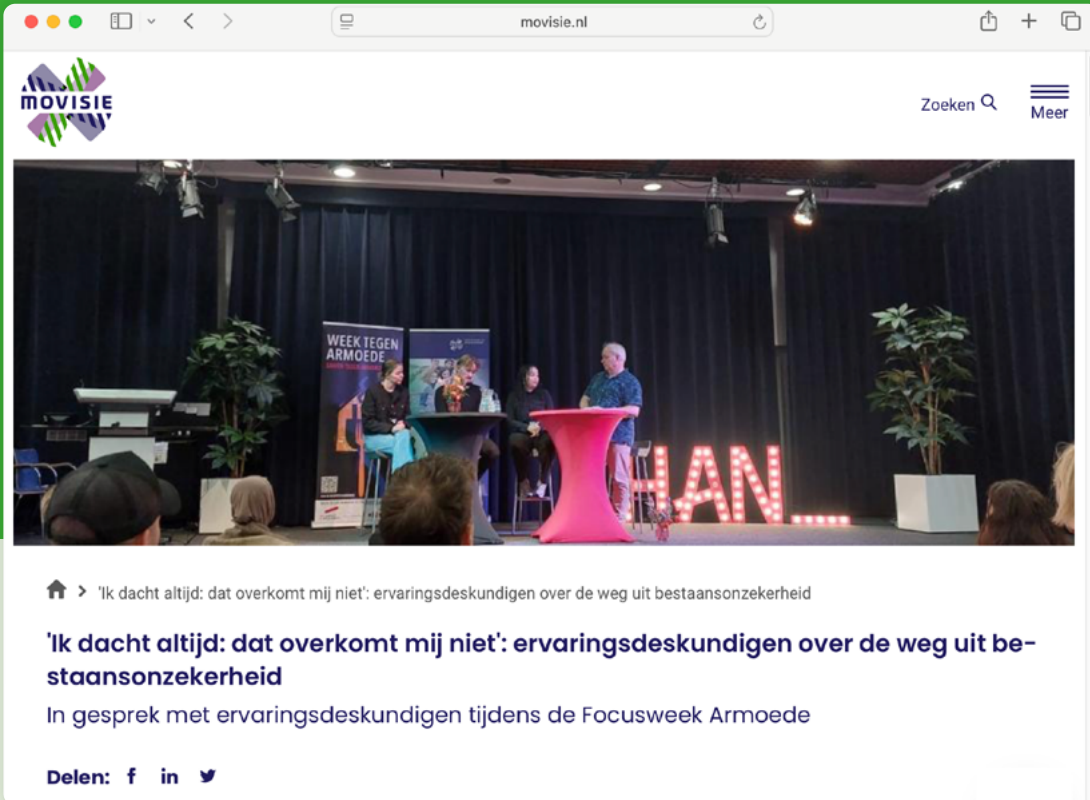

- Ook Instituut voor Publieke Economie deed onderzoek naar de verschillende gemeentelijke armoederegelingen. De verschillende regelingen zijn oneerlijk en maken het ingewikkeld. Lees het rapport Eerlijker en eenvoudiger armoedebeleid op hun website. Daarin schetst het instituut de problemen en doet voorstellen voor verbetering. Bekijk ook het dashboard gemeentelijke armoederegelingen waarop zij de data uit het onderzoek uiteenzetten.
- Het is belangrijk dat mensen genoeg geld hebben om sociale activiteiten te ondernemen. Bijvoorbeeld om sociale relaties te onderhouden en om mee te doen in de maatschappij. Kosten maken voor sociale activiteiten is niet voor iedereen even makkelijk. Dat blijkt uit een onderzoek naar de kosten en baten van sociale activiteiten door de Nationale Monitor Geldzorgen.

Afsluitende vraag

Waar wil jij je echt hard voor maken als het gaat om armoede in jouw werkgebied?

'Ik dacht altijd: dat overkomt mij niet': ervaringsdeskundigen over de weg uit bestaansonzekerheid

Wat gebeurt er met je als je bestaanszekerheid wegvalt en hoe vind je daarna de weg terug? Tijdens de Q&A deelden drie ervaringsdeskundigen hun persoonlijke verhalen. Ruben, Wendy en Laura gingen in gesprek met Marc Mulder, senior ervaringsdeskundige armoede en schulden bij Movisie. Hun ervaringen laten zien hoe dun de scheidslijn kan zijn tussen zekerheid en onzekerheid.

Bekijk, luister of lees het gesprek terug op de website van Movisie: ['Ik dacht altijd: dat overkomt mij niet': ervaringsdeskundigen over de weg uit bestaansonzekerheid](#).

Publicatiedatum: 8 oktober 2025

[naar de video →](#)

INTRO

DAG 1

Introductie

Opdracht

Verdieping

Artikel

DAG 2

DAG 3

DAG 4

DAG 5

Ontstaan en signaleren van geldzorgen

Op dag 2 zoomen we in op het ontstaan, signaleren en bespreken van geldzorgen en schulden.

Eén op de drie huishoudens geeft aan lastig rond te komen. Zij ervaren soms geldzorgen. Als het niet lukt om bijvoorbeeld de huur en zorgverzekering te betalen, ontstaan betaalachterstanden. Lukt het voor een langere periode niet om deze rekeningen te betalen? Dan stapelen betaalachterstanden zich op en veranderen geldzorgen in geldproblemen en schulden.

Schulden hebben veel impact op het leven van mensen. Schulden kunnen leiden tot langdurige stress, uitzichtloosheid, vereenzaming, fysieke en mentale gezondheidsproblemen of problemen op werk en school.

TEST JE KENNIS!

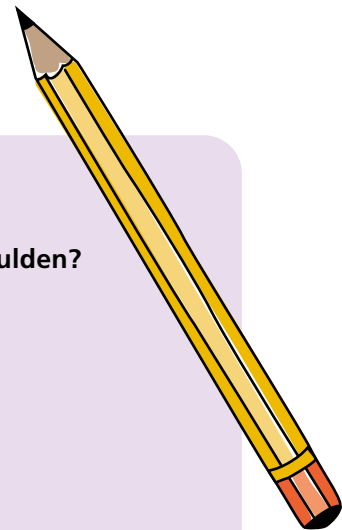
Hoeveel huishoudens in Nederland hebben problematische schulden?

- A. 6,9 procent
- B. 7,9 procent
- C. 8,9 procent

Bij hoeveel mensen in armoede is sprake van problematische schulden?

- A. 21 procent
- B. 31 procent
- C. 41 procent

Bekijk de antwoorden en uitleg op de volgende pagina

Cijfers

1. Hoeveel huishoudens in Nederland hebben problematische schulden?

Antwoord C is het juiste antwoord. 8,9 procent van de huishoudens in Nederland heeft problematische schulden op 1 januari 2024. Dit blijkt uit cijfers van het CBS. Dit zijn 747.560 huishoudens oftewel één op 11 huishoudens. Het gaat om geregistreerde problematische schulden zoals een betalingsachterstand bij DUO of een schuld bij de belastingdienst (CBS, 2024b).

De cijfers over schulden zijn niet compleet. Private schulden zoals schulden via Buy Now, Pay Later worden niet meegenomen. Ook kunnen mensen naast betaalachterstanden bij officiële instanties schulden hebben bij familie, vrienden of kennissen. Dit noemen we informele schulden. Volgens onderzoek zijn deze schulden een groeiend probleem (Odekerken & Yenga, 2024).

2. Bij hoeveel mensen in armoede is sprake van problematische schulden?

Antwoord B is het juiste antwoord. 31 procent van de mensen in armoede had in 2023 te maken met geregistreerde problematische schulden. Het gaat dus om bijna één op de drie mensen in armoede. Van de 1,2 miljoen mensen die net boven de armoedegrens leven, heeft 22 procent problematische schulden (CBS, 2025).

De afgelopen jaren zijn steeds meer mensen in de schulden geraakt, ondanks veranderingen in beleid en de inzet van hulpverleners. Tegelijkertijd is het voor hulpverleners steeds moeilijker geworden om deze mensen uit de schulden te helpen (Van Dam et al., 2024).

Ontstaan van schulden

Schulden kunnen zowel een oorzaak als gevolg van armoede zijn. Wanneer er bijvoorbeeld beslag wordt gelegd op het inkomen zijn schulden een oorzaak van armoede. Wanneer mensen schulden moeten maken om rond te kunnen komen, zijn schulden een gevolg van armoede.

Schulden kunnen verschillende oorzaken hebben en ontstaan door:

- **Overleven:** het inkomen is te laag om noodzakelijke uitgaven zoals vaste lasten te betalen. Schulden kunnen ontstaan als bijvoorbeeld het betalen van de huur wordt uitgesteld.
- **Aanpassen:** door ingrijpende levensgebeurtenissen zoals scheiding, ontslag, ziekte of faillissement kunnen mensen financiële problemen krijgen. Het inkomen daalt terwijl de uitgaven vaak gelijk blijven. Ook kunnen uitgaven onverwacht stijgen, bijvoorbeeld de energiekosten. Niet iedereen is hierop voorbereid.
- **Overbesteding en compensatie:** mensen worden verleid om dingen te kopen waar ze eigenlijk geen geld voor hebben. Of mensen komen in de problemen door bijvoorbeeld een gokverslaving.
- **Bureaucratie:** door de ingewikkelde en onvoorspelbare inkomensondersteuning kunnen schulden ontstaan (Rijksoverheid, 2024). Wanneer inkomens of levensomstandigheden veranderen, veranderen ook de hoogtes van toeslagen waar mensen recht op hebben. Daarnaast kunnen mensen fouten maken. Door het moeten terugbetalen van deze kosten ontstaan schulden. De overheid is vaak de grootste schuldeiser voor mensen die te maken hebben met schulden (Custers, 2024). Zo is bij één op de vijf huishoudens met problematische schulden Dienst Toeslagen de schuldeiser (NOS Nieuws, 2023).

Ook de extra kosten bovenop betaalachterstanden voor incasso, administratie en boetes helpen niet mee. Hierdoor kunnen schulden snel oplopen en overzicht bewaren is lastig. Dat bijvoorbeeld verkeersboetes kunnen leiden tot schulden, legt ervaringsdeskundige Jessica uit in deze video van EenVandaag (2024):

'Ik denk dat het negen van de tien keer helemaal niet gaat om het niet willen betalen. Het gaat om het niet kunnen betalen. Onze totale hoofdsom aan schulden was 23.000 euro, maar de échte schuld daarvan was nog geen 6.000 euro. De rest bestaat alleen maar uit gerechtelijke kosten, incassokosten, betekenissen, aanmaningen en ga zo maar door.'

Lees verder op [de website van EenVandaag](#).

Als mensen zorgverzekeringschulden hebben, kan het gevolg zijn dat zij zorg gaan mijden. Wanneer je twee maanden de zorgverzekering niet betaalt, valt een aanvullende zorgverzekering voor bijvoorbeeld tandartskosten weg.

INTRO

DAG 1

DAG 2

Kennis

Opdracht

Verdieping

Artikel

DAG 3

DAG 4

DAG 5

Schulden zijn een maatschappelijk probleem

Schulden zorgen niet alleen voor persoonlijk leed, maar ook voor hoge maatschappelijke kosten. Zo heeft de schuldsituatie invloed op werk. Doordat mensen slechter slapen of vaker ziek zijn, zijn zij minder productief op hun werk. Daarnaast maken mensen met schulden hogere zorgkosten dan mensen zonder schulden. Naar schatting kosten schulden de samenleving 8,5 miljard euro per jaar. Volgens onderzoekers is dit nog een 'stevige onderschatting' (Jungmann et al., 2024).

De oorzaken van toegenomen betaalachterstanden en schulden liggen vaak buiten de directe invloed van mensen met schulden zelf, laat onderzoek van de Hogeschool van Amsterdam zien (Van Dam et al., 2024). Toch worden geldproblemen en schulden voornamelijk als individueel probleem gezien. Dit zorgt ervoor dat veel mensen niet opzoek gaan naar hulp.

Zo leggen jongeren, bij wie de financiële situatie zorgwekkend is, de verantwoordelijkheid voor het ontstaan van schulden grotendeels bij zichzelf. Dit blijkt uit onderzoek van Hogeschool Inholland (Smith, 2023). Zij willen dit eerst zelf oplossen voordat ze hulp vragen en schamen zich om te praten over hun financiële situatie. In de praktijk betekent dit dat je jongeren actief moet benaderen en een omgeving moet creëren waarin het normaal is om te praten over geldzorgen. Lees in de verdieping op deze webpagina meer over schulden bij jongeren.

Marc Mulder, ervaringsdeskundige armoede en schulden: 'We moeten met zijn allen begrijpen dat bezwijken aan verleidingen en je weg vinden in een samenleving die nauwelijks ruimte biedt, niet een individueel probleem is, maar wordt veroorzaakt door hoe wij samen de samenleving hebben georganiseerd.'

Lees verder op [de website van Movisie.](#)

Geldzorgen signaleren

Armoede en schulden zijn niet altijd zichtbaar. Er verstrijkt vaak een lange tijd tussen het ontstaan van schulden en het doen van een beroep op schuldhulp. Uit recent onderzoek blijkt dat mensen gemiddeld bijna acht jaar wachten voordat zij hulp vragen voor schulden (Jungmann et al., 2025).

De kennisbundel Signaleren, bespreekbaar maken en doorverwijzen bij geldzorgen onderscheidt drie typen signalen die in de praktijk kunnen wijzen op geldzorgen (Van der Meulen & Madern, 2023):

- 1. Statistische signalen:** als we naar de cijfers kijken, zien we verschillende risicogroepen. Dit zijn groepen mensen waarbij vaker sprake is van armoede en schulden, zoals alleenstaande ouders. Maar ook levensgebeurtenissen, zoals een scheiding, kunnen ervoor zorgen dat mensen meer risico lopen. Door je te verdiepen in de risicogroepen en levensgebeurtenissen, kun je alerter zijn op signalen.
- 2. Directe signalen:** signalen die wijzen op iemands financiële situatie en mogelijke geldzorgen. Zoals boodschappen of de energierekening niet kunnen betalen, ongeopende post of huurachterstand of het mijden van zorg door achterstanden bij het betalen van de zorgverzekering.
- 3. Indirecte signalen:** signalen die niet direct over iemands financiële situatie gaan maar die toch kunnen wijzen op mogelijke geldzorgen. Zoals het vermijden van sociaal contact of ongewoon gedrag.

Eén van deze signalen hoeft niet direct te wijzen op geldzorgen. Maar wanneer je meerdere signalen opmerkt, is het belangrijk het gesprek aan te gaan.

TIP: SIGNALENKAARTEN

Op de Signalenkaarten zie je per groep/omgeving welke specifieke signalen vaker voorkomen. De kaarten zijn gemaakt voor professionals in het gezondheidsdomein, op school, in het veiligheidsdomein en op de werkvloer. In het gezondheidsdomein kun je denken aan een signaal als slaapproblematiek, op school aan de afwezigheid op verjaardagsfeestjes en op de werkvloer een verzoek om voorschot van het salaris. Ook het Nibud heeft een lijst van signalen die kunnen wijzen op (beginnende) geldproblemen.

Geldzorgen bespreekbaar maken

Vermoed je dat iemand schulden heeft door de signalen die je oppikt? Ga hierover het gesprek aan en help mensen verder naar hulp. De [kennisbundel van Schouwers Eronder](#) geeft tips over het bespreekbaar maken van deze signalen en informatie over juiste doorverwijzing bij financiële problemen. Kijk bijvoorbeeld naar het (lokale) aanbod op websites als [Geldfit.nl](#) en [Voorzieningen.nl](#) of op lokale sites als [Benti.nl](#) voor hulp in Rotterdam. Of spreek noodhulpfondsen als [SUN Nederland](#) aan.

Random schulden speelt vaak schaamte. Dit maakt het lastig om het gesprek daarover aan te gaan. Organisaties als [SchuldHulpMaatje](#) en [Humanitas](#) hebben vrijwilligers die getraind zijn in het voeren van gesprekken over geldzorgen. Ervaringsdeskundigen kunnen waardevol zijn bij het bereiken van mensen met financiële problemen en het starten van een gesprek. Hun inzet kan ervoor zorgen dat mensen eerder openstaan voor hulp.

'Ik ben een gelijkgestemde, ik hoor bij hen. Zo wordt dat gevoeld. Ik heb ook in armoede geleefd, ik weet hoe lastig het is. We hebben het daarover tijdens een kopje koffie. Dat kan ertoe leiden dat de drempels verlaagd worden', legt een ervaringsdeskundige uit.

Lees verder op [de website van Movisie](#).

Waarom mensen vaak geen of te laat hulp zoeken bij schulden

Veel mensen zoeken geen hulp bij schulden, en dat heeft verschillende redenen. Schaamte speelt een rol, maar ook dat mensen de ernst van hun situatie vaak onderschatten. Ze denken het zelf te redden, tot het echt niet meer gaat. Dan is het vaak te laat.

Ook weten mensen niet altijd waar ze terecht kunnen. Tot slot krijgen mensen die wél (bijtijds) aankloppen niet altijd passende hulp of steun. Het kan bijvoorbeeld voorkomen dat niet alle schuldeisers willen meewerken aan de meest passende oplossing. Of dat de oplossing die mensen zelf bedenken niet goedgekeurd wordt door schuldeisers.

OPDRACHTEN DAG 2

Armoede en schulden signaleren, kun jij het zien?

Neem de signaalkaarten van Schouders Eronder en de lijst van het Nibud door en beantwoord de volgende vragen:

1. Kun je per type signaal (statistisch, direct en indirect) een voorbeeld noemen uit jouw eigen praktijk?
2. Welke signalen van geldzorgen zie jij vooral in jouw werkgebied?
3. Hoe zien de plannen in de gemeente waar jij werkt eruit als het gaat om het signaleren van geldzorgen? En wat is daarin de rol van jouw organisatie en jouzelf?

INTRO

DAG 1

DAG 2

Kennis

Opdracht

Verdieping

Artikel

DAG 3

DAG 4

DAG 5

VERDIEPING DAG 2

In de verdieping vind je meer kennis over armoede en daaraan gerelateerde onderwerpen. Bekijk, luister of lees meer over de ervaringen van mensen in armoede zelf. Of klik door naar de laatste onderzoeken, tools, artikelen en andere relevante informatie. Deze zijn geselecteerd voor jou als sociaal werker, vrijwilliger, beleidsmaker of andere professional.

Ervaringen

Lezen:

- Jong en in de schulden doet wat met je, weten Anne en Stefanie: 'Wil nooit meer terug naar toen'. [Lees hun ervaringen op EenVandaag](#).
- Lees [het verhaal van Nick](#), die op jonge leeftijd in de schulden belandt.
- Lees de verhalen van [Belinda](#), [Marcela](#) en [Nienke](#) op de website van Kansfonds. Daar delen zij hun ervaringen met schulden.
- [In dit artikel](#) geeft ervaringsdeskundige Marc Mulder voorbeelden van hoe huurachterstanden snel kunnen oplopen. Dit maakt het lastig de vicieuze cirkel te doorbreken.
- Op de website [www.gedeeldeervaringen.nl](#) vind je ervaringen van mensen met onder andere schulden, thuisloosheid of eenzaamheid en hoe zij daarmee om zijn gegaan. Om mensen in dezelfde situatie te inspireren en te laten zien dat ze niet alleen zijn.
- Op deze pagina vind je een [verdieping over jongvolwassenen en geldzorgen](#), met handige tools en publicaties.

Kijken:

- Bekijk [de uitzending van Pointer](#) over hoe jongeren met schulden steeds dieper in de problemen raken.
- Bekijk [deze documentaire van 2Doc](#) waarin vijf mensen vertellen over hoe makkelijk het is om schulden op te bouwen en hoe moeilijk je er vervolgens weer uit kan komen.
- Bekijk [de aflevering van Radar](#) over 'nu kopen, later betalen.' Deze betaaloctie zorgt vooral bij jongvolwassenen voor het ontstaan van schulden.
- Bekijk de video [Jong, geldstress en bijna niemand die je helpt](#). NOS op 3 maakte een item over vroegsignalering van schulden bij jongeren.
- Bekijk [het fragment van EenVandaag](#) waarin Fidessa vertelt over creditcardschulden. Steeds meer jongeren komen in de problemen door het niet betalen van rekeningen en boetes.

Luisteren:

- Beluister de podcast [De Schuldigen van Pointer](#) waarin mensen met schulden hun verhalen delen.
- Luister naar de podcast [De Syncasso Dialoog](#) voor gesprekken met onderzoekers, ervaringsdeskundigen of anderen over schulden en financiële kwetsbaarheid.

Voor sociaal werkers, vrijwilligers en andere professionals:

- Op de website van Movisie vind je een verdiepingpagina over jongvolwassen en geldzorgen. De financiële situatie van jongvolwassenen is zorgwekkend. Om problematische schulden te voorkomen is het belangrijk dat jongeren met geldzorgen snel hulp krijgen. Op deze verdiepingpagina lees je wat werkt.
- Bekijk de factsheet Tips voor diversiteit sensitieve (schuld)hulpverlening voor concrete tips over diversiteitssensitief (samen)werken bij de aanpak van armoede en schulden. Deze tips komen uit de handreiking Bereiken, benaderen en begeleiden van inwoners met een migratieachtergrond in armoede, schulden of geldzorgen van Kennisplatform Inclusief Samenleven.
- Spreek jij mensen met betaalachterstanden? Bekijk dan de online gesprekstraining terug. Dit is onderdeel van de pilot 'Warm doorverwijzen' van NVVK.
- Op de website van Alliantie Vrijwillige Schuldhulp vind je verschillende e-learnings, praktische tools en handige informatie voor vrijwilligers die mensen met financiële problemen ondersteunen. Bekijk bijvoorbeeld deze infographic over hoe de toeleiding van mensen met geldzorgen naar inlooppunten en hulp bij geldzorgen vergroot kan worden.
- Blader door de kennisbundel van Schouders Eronder voor tips over hoe je geldzorgen bespreekbaar kunt maken. En hoe je mensen het beste kunt doorverwijzen.
- Lees het interview met SKGZ, het klachten- en expertisecentrum zorgverzekeringsschulden, over het belang van tijdig signaleren. Wat moet je weten over zorgverzekeringsschulden en wat kan het SKGZ voor professionals betekenen? Op de website van SKGZ vind je e-learnings over het herkennen en aanpakken van zorgverzekeringsschulden.
- Bekijk de webpagina van Pharos over preventie van geldzorgen. Hier kun je onder andere het webinar 'Als je geldzorgen signaleert, wat doe je dan' terugkijken.

Voor beleidsmakers en andere geïnteresseerden:

- Lees in dit artikel waarom een duurzame betalingsregeling belangrijk is of kijk het rondetafelgesprek Sneller uit de schulden in de Tweede Kamer terug. Daarin maken ervaringsdeskundigen duidelijk waarom het voorkomen en oplossen van schulden anders moet.
- Lees het visiestuk 'Zet een streep door schulden' over wat nodig is bij het oplossen van schuldenproblematiek.
- Lees meer over de aanpak van geldzorgen bij jongeren op de website van het Nederlands Jeugdinstituut (NJI). Download de infographic van NJI die uitlegt waarom jongvolwassenen economisch kwetsbaarder zijn dan eerdere generaties.
- Lees in dit interview met Marion Weijers van het Nibud waarom informele schulden een verborgen én groeiend probleem zijn. En bekijk het onderzoek van Verwey-Jonker Instituut dat inzicht geeft in de wereld van informele schulden.
- Op Ervaringskennisplein.nl vind je informatie over het inzetten van ervaringskennis en -deskundigheid. In Oost-Groningen werken ervaringsdeskundigen aan het verbeteren van beleid en het hulpaanbod voor mensen in (generatie)armoede en schulden. Lees in dit artikel hoe zij dit doen. Of kijk op de website van Sterk uit Armoede: expertisecentrum van ervaringsdeskundigen in generatiearmoede en sociale uitsluiting. Van, voor en door mensen in armoede.

- Lees het onderzoek Wat werkt in de dienstverlening voor mensen met geldzorgen? door Andersson Elffers Felix. Het onderzoek gaat in op de behoeften van mensen met geldzorgen en hoe financiële inlooppunten daaraan tegemoet kunnen komen.
- Bekijk de handreiking Bereiken, benaderen en begeleiden van inwoners met een migratieachtergrond in armoede, schulden of geldzorgen van Kennisplatform Inclusief Samenleven. De handreiking biedt kennis, bewustzijn én handelingsperspectief over diversiteits sensitief werken bij de aanpak van armoede en schulden.
- Bekijk het voorbeeld uit Utrecht met filmpjes over waar Utrechters hulp bij geldzorgen kunnen vinden in verschillende talen: Nederlands, Arabisch, Turks, Farsi en Marokkaans. Bekijk de filmpjes hier. Belangrijk, want mensen met een niet-westerse achtergrond lopen een hoger risico op armoede.
- Bekijk op de overzichtspagina meerdere publicaties en andere producten die voortkomen uit het onderzoek Eerder uit de schulden: wat werkt?, uitgevoerd door een breed consortium met onder andere Verwey-Jonker Instituut en Pharos. Bijvoorbeeld over wat werkt bij het eerder bereiken van mensen met schulden en de waarde van het inzetten van ervaringskennis in de communicatie bij vroegsignalering.
- Stichting Sterk uit Armoede en Pharos adviseren gemeenten en organisaties die willen samenwerken met ervaringsdeskundigen en sleutelpersonen in de aanpak van geldzorgen. Lees meer over het project en de trainingen op de website van Pharos of bekijk daar het webinar hierover terug.
- Als aanvulling op de vroegsignalering van geldzorgen, kunnen gemeenten proactief contact leggen met inwoners met zorgverzekeringsschulden. Dat legt SKGZ uit in dit interview.
- Op de website van Movisie vind je een verdiepingspagina over jongvolwassenen en geldzorgen. De financiële situatie van jongvolwassenen is zorgwekkend. Het is belangrijk dat jongeren met geldzorgen snel hulp krijgen zodat problematische schulden worden voorkomen. Op deze verdiepingspagina lees je wat werkt.

Afsluitende vraag dag 2

Wat ga jij morgen anders doen om geldzorgen eerder te signaleren?

INTRO

DAG 1

DAG 2

Kennis

Opdracht

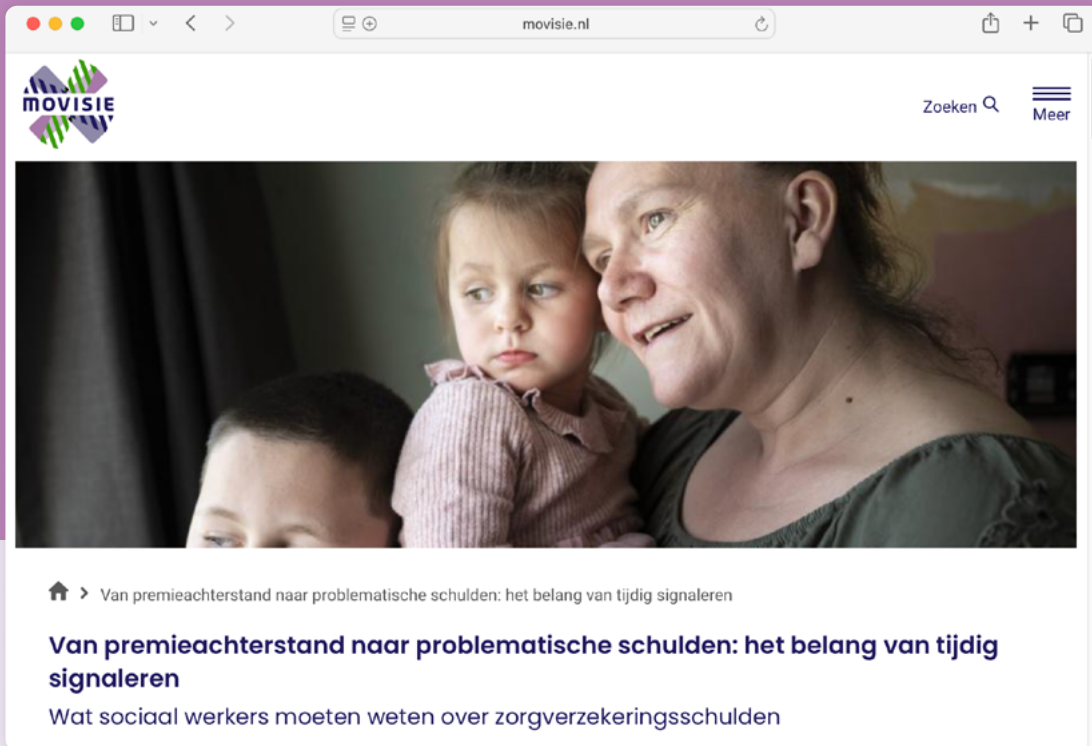
Verdieping

Artikel

DAG 3

DAG 4

DAG 5

INTRO

DAG 1

DAG 2

Kenniss

Opdracht

Verdieping

Artikel

DAG 3

DAG 4

DAG 5

Van premieachterstand naar problematische schulden: het belang van tijdig signaleren

Tijdig signaleren van schulden bij de zorgverzekeraar is belangrijk om problematische schulden te voorkomen. Maar daar hebben sociaal werkers, vrijwilligers en andere professionals die mensen met geldproblemen ondersteunen, wel kennis over nodig. Beleidsadviseur Roos Meertens en relatiebeheerder Niki van Loon van SKGZ, het klachten- en expertisecentrum zorgverzekeringen, vertellen.

Op welke manier hebben jullie te maken met het thema armoede, geldzorgen, bestaansonzekerheid of schulden?

De mensen die een beroep op ons doen hebben vaak geldzorgen. Met alle gevolgen van dien. Zoals zorgmijding, betalingsproblemen en stress. De hulpverleners die wij trainen, of die ons bellen met vragen, hebben vaak cliënten wiens toegang tot zorg in het gedrang komt door financiële zorgverzekeringsproblemen zoals zorgverzekeringsschulden of onverzekertheid.

Lees het artikel [Van premieachterstand naar problematische schulden: het belang van tijdig signaleren](#) op de website van Movisie.

Publicatiedatum: 9 september 2025

[naar artikel →](#)

Stress en emoties bij geldzorgen

Op dag 3 besteden we aandacht aan wat geldstress met mensen doet. Ook gaan we in op andere emoties die mensen met geldzorgen ervaren, zoals schaamte en angst.

Stress

Mensen die te maken hebben met chronische – aanhoudende – stress, bijvoorbeeld door zorgen over geld, gezondheid, huisvesting of werk, komen in een ‘overlevingsstand’ terecht. Langdurige armoede kan leiden tot chronische stress. Armoede en de bijkomende stress zorgen ervoor dat mensen zich richten op de korte termijn: het hier en nu. Dat komt doordat de hersenen door stress anders functioneren. Dat heeft weer invloed op het doenvermogen van mensen (De Bruijn & Antonides, 2021; Hosper & Van Loenen, 2021; Van Aalten, 2023).

‘Het is goed om te weten dat deze veranderingen in denken en doen een functie hebben. Het is overlevingsgedrag. Omdat je bijna geen energie meer over hebt, doe je alleen dat wat direct iets oplevert. Je kunt alleen ergens aandacht aan geven als je ervan overtuigd bent dat het geen verloren energie is. Ook genuanceerd denken, je informeren en orde houden kost energie en kan al te veel zijn’, legt ervaringsdeskundige Marc Mulder uit.

Bij mensen met chronische stress kunnen de volgende dingen spelen:

- Emoties en korte termijn verlangens zijn leidend
- Moeite met leren en onthouden van informatie
- Zwart-wit denken en oordelen: minder gevoelig voor feitelijke informatie
- Wantrouwen
- Inertie: mensen hebben moeite positieve intentie om te zetten in actie
- Schaamte en vermijdingsgedrag
- Eenzaamheid en isolement
- Verlies van perspectief

Tim 'S Jongers vertelt dat stress bij iedereen tot het maken van andere keuzes leidt. Hij benadrukt dat dit geen domme keuzes zijn. Kijk dit fragment uit de Movisie Participatielezing 2022 door Tim 'S Jongers terug.

Emoties als schaamte

Mensen die langdurig in armoede leven hebben, naast voortdurende geldzorgen en stress, vaak ook te maken met gevoelens van schaamte, frustratie, verdriet en angst. Schaamte en frustratie ontstaan bijvoorbeeld omdat mensen zich machteloos voelen. Angst en verdriet omdat ze bang zijn dat hun financiële situatie kan verslechteren. Stigmatisering en traumatisering kunnen deze negatieve emoties oproepen of versterken. Bijvoorbeeld wanneer mensen zich minderwaardig behandeld voelen of wanneer contact met professionals oude trauma's oproept. Hierdoor kan de emotionele lading groter zijn (Movisie, 2022).

Emoties staan vaak niet op zichzelf en hebben een lange geschiedenis. Deze emoties dragen bij aan de chronische stress die mensen ervaren. Het is belangrijk dat jij als professional of vrijwilliger in het contact met mensen rekening houdt met deze emoties. Wat werkt hierbij? De volgende tips kunnen helpen:

- Zorg voor een vast contactpersoon om te voorkomen dat een emotioneel verhaal steeds opnieuw verteld moet worden.
- Verstuur post op maandag of dinsdag, in plaats van aan het eind van de week. De ontvanger kan dan direct contact opnemen en stress en emoties stapelen zich minder op tijdens het weekend.
- Bel niet met een afgeschermd nummer.
- Vermijd taalgebruik dat dreigend kan overkomen. Bijvoorbeeld: 'Als u dit niet doet, kan er dit gebeuren'.

Nederlanders die zich schamen voor hun financiële situatie piekeren meer over geld, ervaren minder controle over hun financiële situatie en hebben meer stress (Plantinga, 2019). Om over deze schaamte heen te stappen, is tijd en ruimte nodig om vertrouwen op te bouwen met een hulpverlener. Hiervoor is het belangrijk dat niet geoordeeld wordt. Op dag 4 leer je meer over een oordeelvrije basishouding.

Angst voor fouten

Mensen ervaren niet alleen stress door individuele geldzorgen. Ook de interactie met wet- en regelgeving en systemen in Nederland veroorzaken stress. Mensen zijn afhankelijk van dit systeem, bijvoorbeeld door toeslagen die zij ontvangen. Maar daardoor bestaat er ook een kans op boetes, bijvoorbeeld als je een fout maakt (Custers, 2023). Bij veel mensen heerst continue angst en stress om iets verkeerd te doen (Oomkens et al., 2022). De verzorgingsstaat geeft mensen extra stress wanneer zij te maken hebben met bestaansonzekerheid en opzoek zijn naar hulp, blijkt uit onderzoek (Amagir & Kremer, 2024).

Angst om fouten te maken en wantrouwen in de overheid kan ervoor zorgen dat mensen financiële middelen laten liggen, terwijl zij hier wel recht op hebben. Weten wat je (niet) hebt voelt vaak fijner dan de onzekerheid van meer ontvangen maar mogelijk terug moeten betalen.

Vanuit vertrouwen

Juist omdat wantrouwen en angst voor fouten mensen ervan weerhouden om hulp te zoeken of gebruik te maken van regelingen waar zij recht op hebben, is hulp aanbieden vanuit vertrouwen belangrijk. Een voorbeeld waaruit vertrouwen spreekt is het onvoorwaardelijk geven van geld. Internationaal onderzoek en verschillende experimenten in Nederland laten zien dat dit een positief effect heeft op het welzijn van mensen. Het geeft rust. Die rust is belangrijk, legt Jamaa uit:

'Wat mij had kunnen helpen destijds? Iemand die zei: Jamaa, maak je geen zorgen. Je raakt echt je woning niet kwijt, er is te eten. Maar niemand kon dat garanderen. Er was geen veiligheid, geen rust, alleen maar wanhoop en gepieker. Het had een wereld van verschil gemaakt als ik een half jaar de ruimte had gekregen om me te herpakken na alle gebeurtenissen. In plaats daarvan werd de druk alleen maar opgevoerd. Er volgde boete op boete vanwege betalingsachterstanden. Uiteindelijk was ik 30.000 euro kwijt aan de kosten voor deurwaarders en betalingsregelingen. Een deel daarvan bleek ook nog onterecht te zijn opgelegd. Maar toen was ik al zo moe van alles, ik kon er niet meer tegenop boksen', vertelt Jamaa, die haar ervaringskennis inzet in het programma 'Gewoon geld geven' van Kansfonds.

Lees verder op [de website van Kansfonds](#).

Met het programma Afrekenen met schulden koopt Kansfonds schulden van gezinnen af (2025b). Dit gebeurt vroegtijdig en onvoorwaardelijk zodat deze gezinnen een nieuwe start kunnen maken. Ook zijn er voorbeelden van gemeenten die schulden van inwoners aflossen, zoals in Arnhem. Door schulden af te lossen hoeven mensen niet langer in een uitzichtloze situatie te leven en kunnen zij werken aan andere problemen waar zij door hun schulden mee te maken kregen.

Quiet is een stichting die zich inzet om armoede te verzachten en mensen te versterken. Quiet bouwt aan een samenleving waarin vertrouwen de basis is. 'Bij Quiet kreeg ik geen vragen of voorwaarden, alleen een helpende hand. Dat gaf me het vertrouwen om zelf weer vooruit te kijken', vertelt een Quiet-member.

In deze video vertellen members wat dit voor hen betekent (2025):

Hoe kun je mensen ondersteunen als zij veel stress ervaren door geldzorgen?

- **Ondersteuning:** bijvoorbeeld een reminder sturen voor een afspraak. Let goed op de neutrale formulering van de reminder, zodat de hulpvrager het niet als een veroordeling opvat.
- **Erkenning:** begrijpen hoe de mens in elkaar zit en de patronen die erbij horen. Iemand met geldzorgen heeft bijvoorbeeld geen vraag, maar een probleem. En dat probleem doet ontzettend veel met ze. Dat zien en benoemen is erkenning geven.
- **Tijdsdruk wegnemen:** bijvoorbeeld een schuldenstop, een aflospauze of het overnemen van schulden door de gemeente.
- **Controle geven:** ga op zoek naar wat nu echt belangrijk is voor iemand en zorg dat die daar controle over krijgt.
- **Toekomstbeeld:** deel succesverhalen. Het gaat niet om de getallen, maar om de beleving.
- **Vertrouwen als basis:** zonder een vertrouwensband hoort de hulpverlener nooit de echte oorzaak van de stress.

OPDRACHTEN DAG 3

Inzicht in wat stress doet

Je hebt nu goed inzicht in wat stress doet en hebt een paar tips gekregen om hiermee om te gaan. Laat je gedachten eens gaan over de volgende vragen:

1. Heb jijzelf wel eens te maken gehad met langdurige geldzorgen? Of zo niet: heb je wel eens een periode met veel stress meegemaakt?

2. Wat was de impact daarvan op jou?

3. Wat heeft jou toen geholpen?

4. Wat neem je daarvan mee in de omgang met mensen die te kampen hebben met langdurige financiële problemen?

5. Hoe kan er meer aandacht komen voor wat stress en emoties doen met mensen in jouw (werk)omgeving?

TIPS

Check de voorzieningen: maken mensen wel gebruik van alle inkomensondersteunende voorzieningen waar zij recht op hebben? Dit kun je checken via [Bereken je recht](#). Kijk ook naar de mogelijkheden op langere termijn en maak gebruik van ruimte in het beleid.

Zijn er kinderen betrokken? Op [Samen voor alle kinderen](#) kun je kijken welke aanvullende financiële maatregelen er zijn waarmee je een gezin kunt ondersteunen.

Ken de lokale sociale kaart: denk aan een voedselbank, noodfonds, diaconie van plaatselijke kerken, schuldhulpmaatje als er sprake is van problemen met budgetteren. Websites als [Geldfit.nl](#) en [Voorzieningen.nl](#) kunnen helpen bij het vinden van (lokaal) aanbod. Verwijs bij ernstige schulden – in geval van crisis of als mensen hun schulden niet binnen drie jaar af kunnen lossen – altijd door naar schuldhulpverlening in jouw gemeente.

BELANGRIJK: AANDACHT VOOR SUÏCIDALE GEDACHTEN

Mensen met schulden hebben twee keer zo vaak suïcidale gedachten als mensen zonder schulden. Het is belangrijk om te beseffen dat het hebben van (ernstige) schulden een belangrijke risicofactor is voor suïcidaliteit. Het helpt om erover te praten. Maar dat kan als professional of vrijwilliger best spannend zijn. Op de [website samenmindersuicide.nl](http://www.samenmindersuicide.nl) vind je tips en workshopmateriaal voor onder andere mensen die werken met mensen met schulden, zoals schuldhelpverleners en deurwaarders. Deze informatie helpt je bij het herkennen van signalen en leert je hoe je een gesprek over zelfdoding voert. Door signalen van suïcidaliteit op te vangen en hier zelf het gesprek over aan te gaan kun je een verschil van leven en dood maken.

- Volg de [online training Suïcidepreventie van 113](#)
- Lees het [interview met ervaringsdeskundige Marc Mulder over armoede, schulden en suïcide-preventie](#).

Denk jij aan zelfdoding? Praten hierover kan anoniem: chat via www.113.nl, bel 113 of bel gratis 0800-0113

VERDIEPING DAG 3

In de verdieping vind je meer kennis over armoede en daaraan gerelateerde onderwerpen. Bekijk, luister of lees meer over de ervaringen van mensen in armoede zelf. Of klik door naar de laatste onderzoeken, tools, artikelen en andere relevante informatie. Deze zijn geselecteerd voor jou als sociaal werker, vrijwilliger, beleidsmaker of andere professional.

Ervaringen

Lezen

- Ervaringsdeskundigen vertellen over hun beleving van armoede. Deze beleving verschilt tussen mensen die in armoede zijn opgegroeid en mensen die later financiële problemen kregen. Lees meer: [Sociaal-emotionele armoede is de vervelendste armoede die er bestaat](#). Het artikel gaat ook in op rouw: wanneer mensen opeens in armoede terecht komen kan zich een proces voordoen dat vergelijkbaar is met rouwen.
- Bekijk de [verhalenbundel van NVVK](#) waarin ervaringen van hulpvragers gebundeld zijn. Deze gaan over het contact met hun hulpverlener, begeleiding en nazorg.
- Lees de [column van Marc Mulder voor SUN-Nederland](#) over het belang van urgente noodhulp en de Voedselbank.

Kijken

- Kijk de indrukwekkende documentaire [Sheila versus de staat](#) waarin Sheila, gedupeerde van het Toeslagenschandaal, een jaar wordt gevolgd.
- Bekijk [de video van Quiet Nederland](#) waarin Linda haar verhaal deelt. Of [neem een kijkje op de website](#) voor meer verhalen en informatie.

Luisteren

- Luister de podcastserie [Make some noise: De stilte voorbij](#) van Quiet, waarin Maria en Alexandra hun verhaal delen.
- Met de landelijke campagne [Onder de Radar](#) vragen voedselbanken aandacht voor mensen die in aanmerking komen voor voedselhulp maar deze hulp niet durven of kunnen vragen. Twee Rotterdamse artiesten schreven er het lied 'Ook Voor Jou' over. Luister het lied of [kijk op de website van Voedselbanken Nederland](#) voor video's met ervaringsverhalen, uitleg over het aanmeldproces of onderzoek over de rol van schaamte.

Voor sociaal werkers, vrijwilligers en andere professionals:

- Lees op [de website van NVVK](#) ervaringen van schuldhelpverleners, zoals die van Hasgül Celik, die het gesprek aangaat met iemand die zich schaamt voor schulden.
- Kijk de video ['Welke invloed hebben geldzorgen op je brein?'](#) van de Universiteit van Nederland. Gedragswetenschapper Mirre Stallen legt uit hoe geldstress en geldzorgen werken.
- De website [Steffie.nl](#) legt moeilijke dingen eenvoudig uit. Bijvoorbeeld geldzaken en DigiD. Hier kun je bij de ondersteuning van mensen gebruik van maken of mensen op wijzen.
- [Leer meer over outreachend werken](#). Dit betekent dat professionals zelf het initiatief nemen door mensen op te zoeken in hun dagelijkse omgeving en hulp aan te bieden. Deze aanpak vergt van de professional een open en respectvolle houding zonder vooroordelen. Daarnaast moet de professional investeren in het opbouwen van een vertrouwensrelatie.

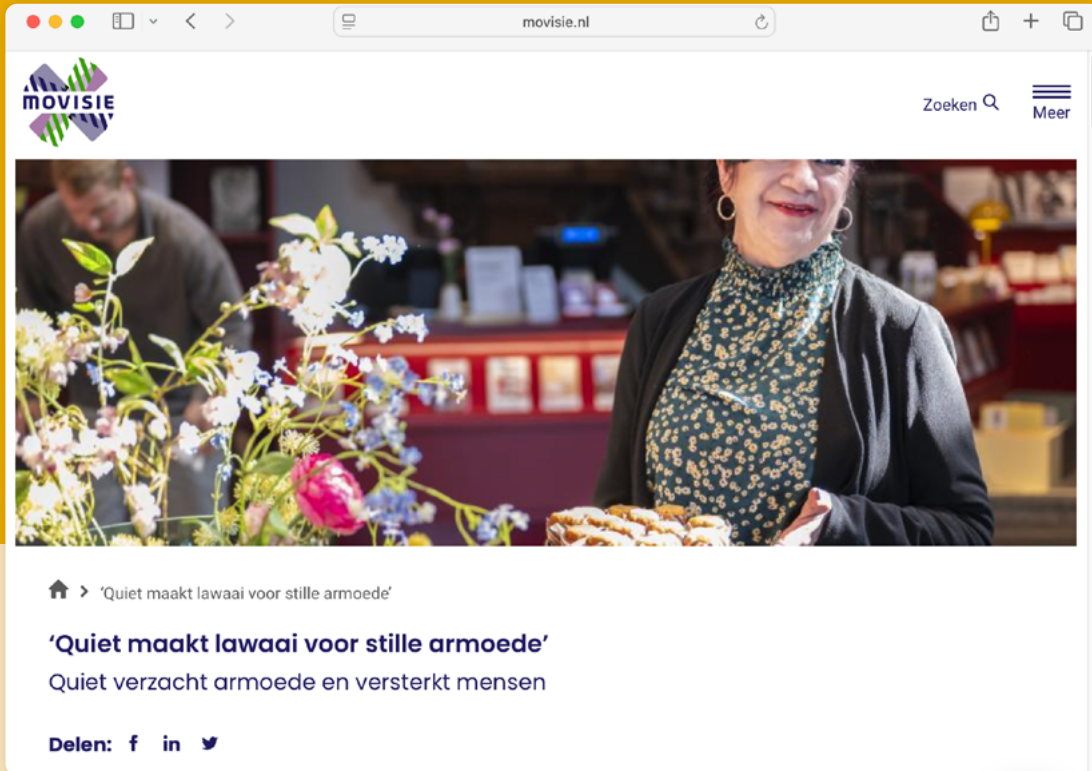

Voor beleidsmakers en andere geïnteresseerden:

- Luister de podcast aflevering Wat woorden werkelijk doen met Tim 'S Jongers over het belang van welke woorden je gebruikt als beleidsmaker als het gaat over sociale zekerheid.
- Hoe kun je mensen in verborgen armoede beter bereiken en ondersteunen? Daar deed een consortium van onder andere verschillende gemeenten en kennisinstellingen onderzoek naar. Bekijk de inzichten uit dit onderzoek hier. Niet alle huishoudens weten dat zij inkomensondersteuning kunnen aanvragen. Een campagne via Markplaats bleek hierbij te helpen. Lees het onderzoeksrapport 'Vindplaatsen verborgen armen' hier.
- Lees over de verschillen tussen armoederegelingen bij gemeenten de onderzoeken van het Nibud en van Instituut voor Publieke Economie.
- Bekijk het onderzoek Hulp zoeken bij geldzorgen: De rol van financiële schaamte en ervaren stigma, door Wijzer in Geldzaken. Of bekijk dit onderzoek naar de hulp die naasten kunnen bieden bij geldzorgen.
- Het Experiment Immerloo Schuldenvrij loopt nu meer dan één jaar in gemeente Arnhem. Bekijk de infographic voor de geleerde lessen tot nu toe. Zoals het belang van een outreachende aanpak en dat er vertrouwen nodig is om mensen in beweging te krijgen. Kijk ook op de website van Nationaal Programma Arnhem Oost voor meer informatie. Of lees de ervaringen van de coaches, die de huishoudens benaderen en begeleiden.
- Dit artikel op de website van Movisie bundelt kennis en concrete manieren om de vicieuze cirkel van armoede en gezondheidsproblemen te doorbreken. Mensen in financiële onzekerheid hebben naast geldzorgen ook te maken met fysieke en mentale gezondheidsproblemen.
- Ruim 1,5 miljoen Nederlanders mijden de tandarts omdat ze het niet kunnen betalen. Een slecht gebit vergroot het risico op ernstige gezondheidsproblemen. Maar het heeft ook invloed op het sociale leven van mensen of werk. Onder andere SUN Nederland zet zich in voor mensen die mondzorg niet zelf kunnen betalen. Mondzorg zit voor volwassenen niet in het basispakket van de zorgverzekering. Een aanvullende verzekering kan niet iedereen betalen. En heb je die wel, dan alsnog worden niet altijd alle mondzorgkosten gedekt.

Afsluitende vraag dag 3

Wat kun jij morgen al anders doen om stress bij je cliënten te verminderen?

‘Quiet maakt lawaai voor stille armoede’

Quiet is een landelijke beweging die zich inzet voor mensen die leven in (stille) armoede. De organisatie wil armoede zichtbaar maken en verzachten. En biedt mensen in armoedesituaties de kans zichzelf te versterken in contact met anderen. Quiet werkt met communities in inmiddels vijftien gemeenten, waar mensen zonder voorwaarden en vanuit vertrouwen lid kunnen worden. Op die manier helpt Quiet inmiddels meer dan 25.000 mensen.

Vertrouwen

Quiet werkt vanuit vier V's: Vertellen, Verzachten, Versterken en Vertrouwen. De V van vertrouwen staat voor één van de kernwaarden. Quiet gelooft in de kracht van vertrouwen. Vertrouwen in mensen, in gemeenschappen en in verandering. Ze vragen hun members niet om hun situatie te bewijzen of uit te leggen. Armoede is een taboe en veel mensen vinden het moeilijk om toe te geven dat ze in armoede leven. Maar ook om steeds opnieuw te moeten bewijzen dat ze weinig geld hebben.

Lees het artikel [‘Quiet maakt lawaai voor stille armoede’](#) op de website van Movisie.

Publicatiedatum: 2 oktober 2025

[naar het artikel →](#)

INTRO

DAG 1

DAG 2

DAG 3

Kenniss

Opdracht

Verdieping

Artikel

DAG 4

DAG 5

Een oordeelvrije basishouding

Op dag 4 gaan we verder met de manier van omgaan met elkaar. We gaan oefenen met behulp van motiverende gespreksvoering. Een oordeelvrije basishouding als professional staat hierin centraal.

'Wees je heel bewust van dat jouw eigen oordeel en overtuigingen ongelooflijk in de weg staan om naar iemand luisteren', benadrukt straat- en huisarts Michelle van Tongerloo

Bekijk de video over oordelen en luisteren:

Basishouding

De basishouding gaat over hoe je je als sociaal professional opstelt en gedraagt in contact met inwoners die hulp nodig hebben. Deze houding is heel belangrijk voor een goede samenwerking en voor een positief resultaat van het ondersteuningstraject. Het betekent dat je als professional een gelijkwaardige relatie aangaat met de inwoner, zonder meteen te oordelen (Van Xanten et al., 2024).

Het verhaal van Hanny Heuvelink laat zien hoe de manier van omgaan met mensen in armoede en schulden de ervaren stress en gevoelens van onmacht vergroot. Toen haar stofzuiger kapot ging had zij een nieuwe nodig en belde hiervoor met de sociale dienst. Ze moest rondkomen van een bijstandsuitkering. Nadat een afspraak bij haar thuis werd afgezegd, moest Hanny met haar stofzuiger op de fiets naar het gemeentehuis. Om daar te bewijzen dat deze inderdaad kapot was. Vervolgens moest ze de kapotte stofzuiger ook weer mee terug naar huis nemen.

'In de wachtruimte waar allemaal mensen bij zaten, werd de stekker in het stopcontact gedaan'... 'Op de terugweg ging ik echt door mijn hoeven en zat ik huilend op mijn fiets. Ik dacht: Zie je wel, je hebt niks, je bent niks.'

Lees verder op [de website van Movisie.](#)

Stigma

Stigma is een negatief label dat mensen opgeplakt krijgen van andere mensen en gaat over hoe mensen denken over anderen. Stigma leidt tot discriminatie. Voor mensen die in bestaansonzekerheid leven betekent dit vaak dat hun situatie wordt gezien als hun eigen schuld. Dat heeft ingrijpende gevolgen: zij ervaren wantrouwen, voelen schaamte en durven daardoor minder snel om hulp te vragen. Maar ook op maatschappelijk niveau heeft stigma gevolgen. Stigma maakt het moeilijker om uit bestaansonzekerheid te komen en leidt tot polarisatie tussen groepen.

Wat kun jij doen tegen stigma?

- Benader mensen vanuit een houding van vertrouwen. Bijvoorbeeld: vraag alleen naar het waarom en het delen van hun persoonlijke ervaring als dat nodig is. Vraag wel naar hun behoeftes en vertrouw op hun kwaliteiten.
- Respecteer de waardigheid van ieder mens. Bijvoorbeeld: onthoud de namen van je cliënten en leer de correcte uitspraak. Zorg dat cliënten zich comfortabel voelen, zeker bij hun eerste bezoek.
- Betrek ervaringskennis- en deskundigheid in het vormgeven en uitvoeren van beleid.

Lees in [Wat Werkt bij het tegengaan van stigma rondom bestaansonzekerheid](#) hoe verschillende praktijkvoorbeelden dit doen (Konijn et al., 2025).

Gelijkwaardigheid en zelfreflectie

Hoe zou het voor jou zijn om vragen of adviezen te krijgen als: 'Hoeveel verdien je?', 'Waar geef jij je geld aan uit?' of 'Je mag geen wijntje meer bij het eten want dat is ongezond'. Door daarbij stil te staan en erop te reflecteren begrijp je beter wat je van iemand vraagt. Dat maakt de onderlinge relatie ook gelijkwaardiger. Dit is van belang voor het krijgen van vertrouwen. Maar het is ook goed om te beseffen en eventueel te benoemen dat de relatie vaak niet gelijkwaardig is en er een ongelijke machtsverhouding is. Het inzetten van ervaringsdeskundigen samen met een andere professional, bijvoorbeeld een klantmanager, kan hierbij helpen.

'Vertrouwen begint met gelijkwaardigheid. Zelfreflectie vind ik daarbij heel belangrijk: je kunt pas signalen oppikken als je beseft dat armoede iedereen kan overkomen en dus ook jouzelf. Ik merk nog te vaak dat professionals deze signalen missen door gebrek aan (zelf) kennis,' benadrukt Marcella van Vloten, ervaringsdeskundige armoede bij gemeente Haarlem.

TIP: STRESS-SENSITIEF WERKEN

Als je stress-sensitief werkt, houd je rekening met de gevolgen van langdurige geldzorgen en de stress die hierbij komt kijken. Bij stress-sensitief werken richt alles in de dienst- en hulpverlening zich op het verminderen van stress. Dit kan je doen door praktische zaken laagdrempelig te maken. Denk aan brieven in begrijpelijke taal schrijven, de wijze van omgaan met elkaar tot het optimaal rekening houden en aansluiten bij de persoon die je voor je hebt. Stress-sensitief werken is geen kunstje: het gaat om een oprechte basishouding waarin een gelijkwaardige, respectvolle benadering en empathie centraal staan. Deze basishouding wordt door personen die hulp en ondersteuning ontvangen als het allerbelangrijkst gezien.

Motiverend gesprekken voeren

Een gesprek open en zonder oordeel voeren lijkt makkelijk en klinkt logisch. Maar weten is nog geen doen. De technieken van motiverende gespreksvoering kunnen hierbij helpen. Een empathische en motiverende houding van hulpverleners zorgt ervoor dat cliënten actiever betrokken zijn. Belangrijke elementen zijn open vragen stellen, reflectief luisteren, mensen keuzes aanbieden, bevestigen, haalbare doelen stellen en verandertaal uitlokken.

Wees je bewust van dat oordelen in kleine dingen zit:

'Belangrijk voor vertrouwen is dat er niet geoordeeld wordt. Niet oordelen lijkt misschien eenvoudig, maar een oordeel kan in kleine dingen zitten. 'Jammer dat je er niet was', bij een gemiste afspraak kan al snel worden opgevat als 'Ik ben teleurgesteld dat je niet kwam opdagen'. Een feitelijke constatering is dan neutraler. 'Je was niet op de afspraak, zullen we een nieuwe afspraak plannen?', legt ervaringsdeskundige Marc Mulder uit. Lees verder op de [website van Movisie](#).

OPDRACHTEN DAG 4

Motiverend en zonder oordeel gesprekken voeren

Deze opdracht vormt een vingeroefening die jou verder helpt in jouw dagelijkse praktijk. Je leest een stukje kennis over één van de elementen van motiverend gesprekken voeren. Daarna volgt een korte casus. Bedenk hoe jij motiverend en zonder oordeel kunt reageren op deze casus. Na de casus kun je een voorbeeld reactie bekijken en je eigen antwoord hieraan toetsen. De voorbeeldreacties vind je op de volgende pagina.

1. Open vragen stellen

Dat gesloten vragen niet uitnodigen tot actieve deelname aan een gesprek is een inkoppertje. Toch sluipt het er gemakkelijk in. Een open vraag nodigt uit om je verhaal te vertellen. Ook levert het meer informatie op dan een gesloten vraag. Een open vraag begint bijvoorbeeld met woorden als wie, wat, waarom en hoe. Tegelijkertijd kan het voor iemand met veel stress juist veiliger voelen om gesloten vragen te beantwoorden. Je kunt dan bijvoorbeeld overwegen om één open vraag te vervangen voor drie gesloten vragen.

Situatie 1: Je ben deze week bij Simon geweest. Je ziet dat hij vermagerd is, een lege koelkast heeft en er flinke stapels ongeopende post liggen. Je weet zelf niet alles van schulden, maar wel dat al deze signalen tekenen kunnen zijn van financiële problematiek. Je maakt een vervolgspraak om het hier verder over te hebben om te kijken wat nodig is. En je vraagt hem in ieder geval alvast alle post op één stapel te leggen. Je belt een week later om tien uur 's ochtends aan, maar Simon doet niet open. Je besluit hem te bellen. Wat zeg je?

2. Reflectief samenvatten

Luister goed naar de persoon die je voor je hebt. Begrijp je echt wat diegene bedoelt? Zegt de persoon wel alles en kan diegene zich goed uit drukken? Je laat zien dat je luistert en de persoon begrijpt door af en toe méér te doen dan alleen samen te vatten, je geeft beredeneerd iets terug. Hierdoor breng je diepgang aan in het gesprek en help je taal te geven aan dat wat er speelt. Denk bijvoorbeeld aan een situatie waarin iemand je vertelt het bed niet meer uit te komen. Je kunt dan zeggen: 'Je komt je bed niet meer uit...'. Je kunt ook zeggen: 'Het valt je momenteel zo zwaar dat je moeite hebt om de dag te beginnen.' Daarmee help je het gesprek een stap verder.

Situatie 2: Nour zou zich melden bij de Voedselbank. Dit is vorige week geregeld. Maar zij heeft dit niet gedaan, met als gevolg dat ze nu geen brood op de plank heeft. Wat zeg je?

3. Verandertaal uitlokken

Verandertaal is de tegenhanger van weerstand. Door het uit te spreken, wordt motivatie voor verandering versterkt. Mensen zijn veel eerder geneigd om motivatie voor verandering te vinden wanneer je de juiste vragen stelt. Verandertaal lok je uit met vragen als: Wat vind je nu het allervervelendst aan je situatie? Wat zou jou kunnen helpen om dat op te lossen?

Situatie 3: Evelien, een vrouw van middelbare leeftijd, heeft door een nare scheiding een inkomensterugval. Zij weet niet goed hoe zij rond moet komen: haar man deed altijd de financiën. Ze voelt zich diepongelukkig en is erg depressief. Dit compenseert ze door geld uit te geven. Onlangs heeft ze toch weer nieuwe kleding gekocht voor haar zoon, weliswaar op de markt dus niet voor heel veel geld, maar wel met geld dat ze eigenlijk niet heeft. Wat zeg je?

Hoe kun je reageren op de situaties? Bekijk de voorbeeld reacties.

Situatie 1

Simon komt afspraak niet na, je belt hem

Wat motiveert is het volgende: 'Ik maakte me zorgen om je, weet je ook waarom je het vergeten bent?' Een niet-veroordelende houding geeft Simon de ruimte om te reageren. Door de 'overlevingsstand' kunnen mensen niet goed plannen en organiseren: ze hebben te veel aan hun hoofd. Dit kan ervoor zorgen dat zij hun afspraak vergeten. Maak afspraken over hoe je er in het vervolg voor zorgt dat Simon wél op de afspraak komt, bijvoorbeeld door een reminder via WhatsApp. Het kan ook zijn dat Simon het ingewikkeld vindt om de post op een stapel te leggen en te ordenen. Of dat hij bang is voor wat hij in de brieven aantreft. Hij durft dit misschien niet te zeggen. Ga dus altijd na of de mens die je voor je hebt je echt begrijpt, en of je een haalbare opdracht meegeeft die de persoon echt zelfstandig kan uitvoeren.

Situatie 2

Nour gaat niet naar de voedselbank en heeft nu geen eten

Wat je kunt zeggen: 'Het is blijkbaar zo druk in je hoofd dat het je te veel was.' Het kan ook zijn dat er sprake is van schaamte. Of Nour heeft een kapotte fiets en geen geld voor reparatie en is dus niet in staat om te gaan. Psycho-educatie kan schaamte verminderen en zelfinzicht vergroten. Het houdt in dat je mensen informeert over de impact van stress op hun gedrag, waardoor mensen beter begrijpen wat stress met hun gedrag doet. Daardoor ervaren ze meer acceptatie en rust. Vervolgens kijk je samen naar hoe ze beter om kunnen gaan met deze stress.

Ook is het belangrijk om te achterhalen wat iemand nodig heeft om wel te gaan. Een 'warme' doorverwijzing werkt doorgaans beter dan het achterlaten van een telefoonnummer van een voor de persoon onbekende hulpverlener; de drempel is dan te hoog. Daarnaast is het heel belangrijk om te regelen dat de persoon in ieder geval voor een paar dagen eten heeft. Is er bijvoorbeeld iemand in het netwerk die iets kan betekenen? Of is er noodhulp waar je een beroep op kunt doen? Denk hierbij aan Stichting Urgente Noden Nederland (SUNN) en hun lokale SUN noodhulpbureaus, het Nationaal Zakat Fonds, de Vincentius vereniging of andere fondsen, organisaties en instellingen.

Situatie 3

Evelien geeft geld uit dat zij niet heeft

Evelien heeft nooit geleerd om met geld om te gaan omdat haar man dit allemaal deed. Daarnaast voelt zij zichzelf ongelukkig, depressief en schuldig naar haar zoon toe. Wat helpt is om haar erkenning voor en inzicht in haar uitgavenpatroon te geven. 'Het kopen van kleren doet jou je problemen even vergeten. Ook vermindert dit jouw schuldgevoel naar je zoon toe. Het is mooi dat je een manier hebt gevonden om je beter te voelen, maar het maakt het ook lastig, omdat het je veel geld kost. Wat zou jou kunnen helpen om beter in je vel te zitten, zodat dat niet meer nodig is?'

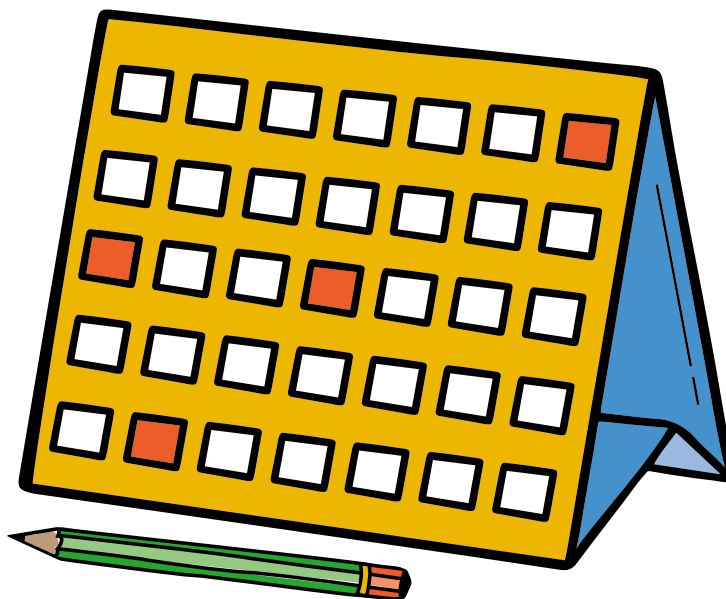
Ook kun je inventariseren wat voor Evelien het meest belangrijk is. 'Wat is voor jou en je zoon het belangrijkste? Is dat ook echt nieuwe kleding of is het iets anders?' Door Evelien zelf prioriteiten te laten stellen, is de kans groter dat zij zich eraan gaat houden en de uitgaven binnen de perken blijven. Zelfvertrouwen en motivatie groeien hierdoor weer. Daarnaast kun je iemand helpen met het checken of iemand alle inkomensondersteuning waar diegene recht op heeft wel ontvangt via Bereken je recht (nibud.nl). Of schakel iemand in die dit kan doen. Kijk ook of er mogelijkheden zijn voor haar zoon via samenvoorallekinderen.nl.

TIPS

Maak een account aan en volg de gratis online cursus Back to basics: Reflecteer op je professionele basishouding in de Movisie Academie. In 30 minuten leer je welke houding jij hebt tijdens het dagelijks werk met jouw cliënten en welke drie elementen van belang zijn.

Volg de leermodule Mensbeelden bij beleid van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS). In de leermodule ga je aan de slag met nadenken over mensbeelden binnen jouw werkpraktijk. Hoe heeft dit invloed op beleid dat je maakt of uitvoert? Mensbeelden zijn veronderstellingen over het leven en gedrag van mensen. De leermodule bestaat uit vier onderdelen en duurt per onderdeel één uur.

VERDIEPING DAG 4

In de verdieping vind je meer kennis over armoede en daaraan gerelateerde onderwerpen. Bekijk, luister of lees meer over de ervaringen van mensen in armoede zelf. Of klik door naar de laatste onderzoeken, tools, artikelen en andere relevante informatie. Deze zijn geselecteerd voor jou als sociaal werker, vrijwilliger, beleidsmaker of andere professional.

Ervaringen

Lezen

- Het kan ook zijn dat iemand een licht verstandelijke beperking (LVB) heeft en daarom afspraken niet goed nakomt. Lees [het verhaal van Ans Broelman](#), ervaringsdeskundige met een LVB. Wat heeft haar geholpen?
- Lees meer [over de ervaringen van Hanny Heuvelink](#) en waarom vertrouwen zo belangrijk is.
- Wat betekent het voor mensen het voor mensen om langdurig niet mee te doen? Lees het in de bundel [In De Dichter Bij Stand](#).

Kijken

- Bekijk de extra tip van Michelle van Tongerlo: [‘De oplossing komt vanuit mensen zelf’](#)

Luisteren

- Een podcast over helderde taal met ervaringsdeskundige Marc Mulder als gast. Hij vertelt over zijn ervaringen en hoe je het beste contact kunt leggen met iemand met schulden.

Voor sociaal werkers, vrijwilligers en andere professionals:

- Hoe pas je de basishouding toe in de praktijk? [Op deze overzichtspagina vind je artikelen over verschillende aspecten van mensgericht werken](#), zoals nieuwsgierigheid en gelijkwaardig contact. Elk artikel bevat een casus over het onderwerp en verwijzingen voor verdere verdieping.
- Wat werkt goed bij de ondersteuning van inwoners? [Op deze webpagina vind je vijftien elementen die belangrijk zijn in jouw werk als professional in het sociaal domein](#). Elk element is beschreven op een losse webpagina met uitleg en tips voor in de praktijk. Bijvoorbeeld over [open en duidelijk communiceren](#), [vraagverheldering](#), [snel praktische hulp regelen](#) en [basishouding](#).
- In actieonderzoek In De Dichter Bij Stand is samen met consultants en ervaringsdeskundigen uitgezocht wat werkt in een werkrelatie tussen inwoners die een bijstandsuitkering ontvangen en hun consultants. Denk aan dingen die je voorafgaand aan een gesprek kunt doen en tijdens het gesprek. Zoals minder zakelijke uitnodigingsbrieven, gezamenlijk een agenda opstellen en aandacht hebben voor wat er bij iemand speelt, nu of in het verleden. [Bekijk de handvatten hier](#).

Voor beleidmakers en andere geïnteresseerden:

- Hoe denk jij over mensen in armoede? Test je eigen (voor)oordelen in de quiz 'Check je oordeel' gemaakt door Kansfonds.
- Beeldvorming rondom bestaanszekerheid is belangrijk. Daarom deelt Kansfonds in samenwerking met ervaringsdeskundigen beelden waarin mensen die in armoede leven zichzelf wél herkennen. De beelden vind je in de online beeldbank en kunnen door iedereen die schrijft en spreekt over armoede gebruikt worden. Lees de handleiding voor journalisten en beleidsmakers. Of bekijk de praatplaat van Platform31.
- Luister de Podcast31 over Beeldvorming en taal bij armoede en schulden. De podcast gaat in op mensbeelden en hoe deze doorwerken in de beleid rondom armoede en schulden.
- Bekijk het dossier Wat werkt bij de aanpak van stigma rondom bestaansonzekerheid. Veel mensen die leven in bestaansonzekerheid krijgen te maken met stigmatisering. Denk aan mensen die afhankelijk zijn van een uitkering, schulden hebben, dakloos zijn of langdurig zonder werk zitten. In de publicatie vind je onder andere voorbeelden uit de praktijk.

Afsluitende vraag dag 4

Wat ga jij vanaf morgen anders doen om een gesprek motiverend en zonder oordeel te voeren?

Wat werkt bij het tegengaan van stigma rondom bestaansonzekerheid?

Veel mensen die leven in bestaansonzekerheid krijgen te maken met stigmatisering. Denk aan mensen die afhankelijk zijn van een uitkering, schulden hebben, dakloos zijn of langdurig zonder werk zitten. In dit Wat werkt bij-dossier vind je wat werkt bij het tegengaan van dit stigma.

Mensen in bestaansonzekerheid worden vaak niet alleen sociaal uitgesloten, maar ook structureel benadeeld. Het idee dat zij zelf verantwoordelijk zijn voor hun situatie, zit diep verankerd in beleid, instituties en publieke opinie. Deze gedachte belemmert niet alleen hun toegang tot hulp en participatie, maar vergroot ook gevoelens van schaamte, stress en wantrouwen. Zo houdt stigma bestaansonzekerheid in stand.

Lees de publicatie [Wat werkt bij het tegengaan van stigma rondom bestaansonzekerheid](#) op de website van Movisie.

Publicatiedatum: 18 september 2025

[naar het dossier →](#)

Structurele problemen aanpakken

Dag 5 staat in het teken van structurele problemen die bestaansonzekerheid kunnen veroorzaken. Hoe kun jij je invloed gebruiken om mensen met armoedeproblematiek te helpen?

Wat zijn structurele problemen?

Structurele problemen zijn problemen die mensen niet alleen kunnen oplossen. Denk aan tekortkomingen in regel- en wetgeving die voor bepaalde groepen negatief uitpakken, gebrek aan betaalbare woonruimte, een langdurig te laag bestaansminimum zoals het minimumloon of een bijstandsuitkering, onzekere nul uren- en flexcontracten en energiearmoede. Structurele problemen vragen om een duurzame oplossing.

Armoede is veelkantig

Tim 'S Jongers legt in [deze video van De Correspondent](#) uit dat armoede niet eendimensionaal maar veelkantig is (2024). Zo speelt ook de wijk waarin je woont en de kwaliteit van je huis een rol. Omstandigheden die mensen niet in hun eentje kunnen oplossen. Bekijk de video:

Om de kwaliteit van leven van mensen te verbeteren is meer nodig dan alleen het verhogen van lonen. Bestaanszekerheid gaat over meer dan geld: [één op de vijf Nederlanders](#) voert dagelijks strijd om het bestaan. Zo hebben een miljoen mensen geen toegang tot de arbeidsmarkt en nemen de verschillen tussen arm en rijk toe (Ham & Franken, 2023).

Werkende armen

Daarnaast is de focus op werk als weg uit armoede te eenzijdig. Dat in Nederland ‘werkende armen’ bestaan, laat zien dat betaald werk niet altijd de oplossing is om uit armoede te komen. Deze mensen kunnen ondanks hun baan of banen niet rondkomen (Franken et al., 2022). Ook is voor veel mensen een baan van 40 uur op de reguliere arbeidsmarkt niet haalbaar. Terwijl dat wel de norm is.

Dunne lijn tussen dak boven je hoofd en dakloos zijn

Naast werk, inkomen of gezondheid, is een geschikte en betaalbare woonplek een belangrijk onderdeel van bestaanszekerheid. Door ingrijpende levensgebeurtenissen zoals een scheiding of faillissement kunnen mensen dakloos raken. Het aantal economisch dak- en thuisloze mensen stijgt, maar zij komen vanwege hun aangenomen zelfredzaamheid veelal niet in aanmerking voor opvang. Ze hebben bijvoorbeeld geen verslavingsproblematiek en vaak wel een baan, maar vinden door de krappe woningmarkt geen huisvesting. Ze proberen eerst zelf oplossingen te vinden, zoals slapen bij bekenden, op vakantieparken of in hun auto. Pas later zoeken ze hulp, maar vallen dan vaak tussen wal en schip. Met als gevolg dat ze naast hun woonprobleem, ook andere problemen krijgen.

Dakloosheid overkwam ook Edwig, die zijn verhaal deelt met Kansfonds:

‘Ooit had ik een leven als ieder ander. Ik had een baan, ik had een huis en een auto, ik ging met vakantie. De ellende begon toen mijn werkgever failliet ging. Het duurde oneindig lang voor alles geregeld was en ik eindelijk een uitkering kreeg. Zo ontstonden de eerste schulden. De baantjes die ik daarna had, waren vaak tijdelijk, en tussendoor had ik geen geld. Ik liep met alles achter, ook met de huur, en ik raakte mijn huis kwijt. Wat ik nooit had kunnen bedenken, gebeurde: ik raakte dakloos.’

Lees verder op [de website van Kansfonds](#).

Wat kun jij doen?

Als mensen elke maand geld tekortkomen, de betaalachterstanden zich opstapelen en passende woonruimte niet te vinden is. Van welke invloed kun jij dan gebruikmaken om de oorzaken achter deze structurele problemen aan te pakken? Kom erachter met de cirkel van invloed.

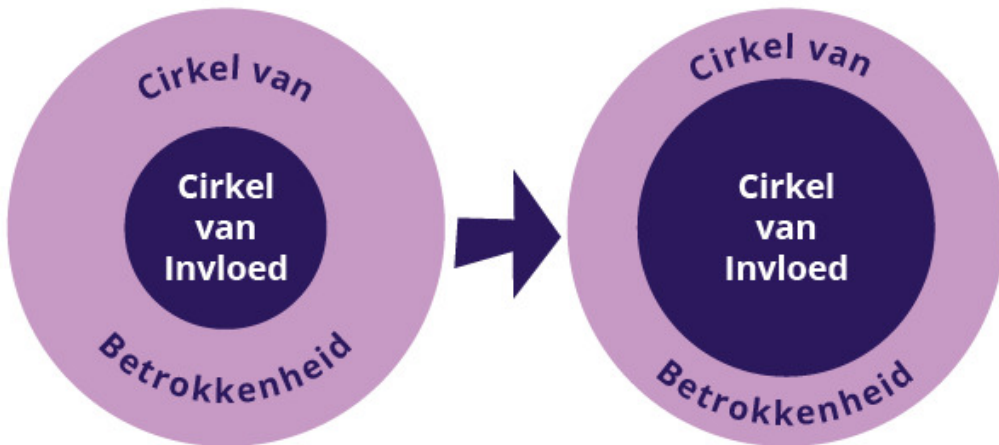

De cirkel van invloed en betrokkenheid

Steven Covey is de bedenker van de cirkel van invloed en betrokkenheid. Deze cirkel maakt je bewust van de vraag of je de mate van invloed die je kunt hebben ook voldoende benut.

Het werkt heel simpel: alle zaken waar jij je druk om maakt of betrokken bij voelt rondom het armoedevraagstuk, zitten binnen de cirkel van betrokkenheid. Op sommige dingen binnen deze cirkel kun je invloed uitoefenen. Dat is jouw cirkel van invloed. Focus op die cirkel geeft je energie. Het is de kunst om de overlap van de cirkel van invloed en de cirkel van betrokkenheid zo groot mogelijk te maken.

Iedereen bevindt zich in een cirkel van betrokkenheid, daarin heb je weinig tot geen invloed. Hier spelen zich zaken af die wel van invloed zijn op inwoners, maar waar jij niet veel aan kunt doen. Denk aan de hoogte van de uitkering of onbetaalbare woonruimte. De cirkel van invloed gaat over zaken waar je wél invloed op kunt uitoefenen. Denk aan je visie op sociale problemen: kijk je vanuit een positief of negatief mensbeeld? Werk je proactief aan vroegsignalering of is het vaak al te laat als mensen aankloppen? Daarnaast kun je structurele problemen en systeemknelpunten terugkoppelen binnen de gemeente, de landelijke overheid of andere partijen. Je vergroot daarmee je cirkel van invloed.

4. Met welke partners kun je samenwerken om verandering voor elkaar te krijgen?

5. Welke rol kunnen mensen die te maken hebben met armoedeproblematiek daarbij zelf spelen?

6. In hoeverre houden jullie als professionals of organisatie de structurele problemen (bedoeld of onbedoeld) zelf in stand?

Niet alle oorzaken en oplossingen van armoede en schulden liggen binnen je eigen cirkel van invloed. Veel spelen zich af in de bredere cirkel van betrokkenheid, zoals beleid en wet- en regelgeving. Door lokaal signalen en vraagstukken samen met anderen te agenderen en onder de aandacht te brengen, kunnen daar wel veranderingen op gang komen. Dat vraagt vaak om een lange adem. In de verdieping lees je meer over politiseren en hoe je dat kunt aanpakken.

VOORBEELD: ARMOEDECOALITIE UTRECHT

Ga bijvoorbeeld lobbyen met andere partijen in de gemeente die ook met armoede bezig zijn. Breng de structurele knelpunten en de mogelijke oplossingsrichtingen helder in kaart en ga hierover in gesprek met de gemeente. Een mooi voorbeeld van hoe je dit kunt doen vormt de Armoedecoalitie Utrecht. Lees in dit artikel wat ze zoal bereikt hebben.

INTRO

DAG 1

DAG 2

DAG 3

DAG 4

DAG 5

Kennis

Opdracht

Verdieping

Artikel

POLITISEREN

Politiseren is iets tot een politieke zaak maken. Het begint met signaleren: bijvoorbeeld als de zoveelste inwoner tegen hetzelfde probleem aanloopt. Door dit probleem publiek zichtbaar te maken, probeer je mensen te ondersteunen. Om dit voor elkaar te krijgen kun je drie verschillende strategieën toepassen:

1. **Verandering tonen:** bewustzijn creëren en een kwestie zichtbaar maken. Je maakt hiermee duidelijk dat onder individuele problemen een structurele oorzaak ligt. Documentaireseries als Klassen en Schuldig doen dit.
2. **Verandering eisen:** je maakt duidelijk dat het anders moet, je agendeert en eist dit. Dit kun je bijvoorbeeld doen met een protestactie op het Malieveld, een ingezonden brief in de krant of spreektijd tijdens een openbare gemeenteraadsvergadering.
3. **Verandering doen:** je laat zelf zien dat het ook anders kan. Dit doe je door het zelf anders te gaan doen met als doel dat anderen dit uiteindelijk overnemen, omdat ze zien dat het een succes is. Een methode die bijvoorbeeld ooit zo tot stand is gekomen is de Vroeg Eropaf-methode bij betaalachterstanden: sociaal werkers zijn begonnen om zelf actief en op tijd af te gaan op betaalachterstanden van huur- of gasrekeningen, in samenwerking met onder andere woningcorporaties.

Wil je zelf aan de slag met politiseren? Onderstaande 5 tips en meer lees je in [dit artikel](#).

1. Zet altijd de mensen zelf centraal en geef hen een podium: richt je op de problemen die zij ervaren en hoe je die kunt oplossen. Het gaat dan niet over welke partij welk belang heeft, maar om hoe je mensen die in armoede leven zo goed mogelijk kunt helpen.
2. Realiseer je als sociaal werker dat beleidsmakers en de overheid niet per definitie je tegenstanders zijn. Zij willen ook vaak het beste voor inwoners, maar in de uitvoering werkt dit niet altijd. Juist jij kunt hen daarop wijzen. Zo help je elkaar.
3. Politiseren is niet altijd makkelijk. Het vraagt moed en lef. Juist daarom is het belangrijk dat je dit samen doet.
4. De media kunnen een belangrijke partner zijn om situaties zichtbaar te maken als andere manieren niet slagen.
5. Zet zoveel mogelijk op papier waaruit blijkt dat een probleem niet één keer voorkomt, maar structureel is. Zo verzamel je kennis en dat helpt je verder.

VERDIEPING DAG 5

In de verdieping vind je meer kennis over armoede en daaraan gerelateerde onderwerpen. Bekijk, luister of lees meer over de ervaringen van mensen in armoede zelf. Of klik door naar de laatste onderzoeken, tools, artikelen en andere relevante informatie. Deze zijn geselecteerd voor jou als sociaal werker, vrijwilliger, beleidsmaker of andere professional.

Ervaringen

Lezen

- Ashley kwam op haar achttiende op straat te staan. Nu pleit ze ervoor dat jongeren in de jeugdzorg niet worden losgelaten zodra ze achttien worden. [Lees haar verhaal](#) of het verhaal van andere thuisloze jongeren op de website van Kansfonds.
- Lees het [verhaal van Veroni](#), zij heeft veel extra kosten door haar beperking en kan alleen rondkomen dankzij giften. Nibud [deed hier onderzoek naar](#).
- Lees het [verhaal van Noah](#): 'De verlaagde uitkering was minder dan mijn huur.'
- Op de website van Kansfonds lees je [meerdere verhalen van thuisloze jongeren](#).

Kijken

- [Kijk de documentaire serie Klassen](#) over gelijke kansen in het onderwijs. In deze serie komt de kansenongelijkheid in Nederland duidelijk naar voren.
- [Bekijk de uitzending van Pointer over de Wajong terug](#) of lees het verhaal van Anouk. Door long covid belandde ze in een bijstandsuitkering. Maar liever kreeg ze een Wajong-uitkering. In de bijstand is ze altijd bang iets te doen wat niet mag. Een Wajong-uitkering biedt jongeren die nooit meer kunnen werken een vast inkomen.
- [Kijk, luister of lees het interview met straat- en huisarts Michelle van Tongerloo](#). Zij ziet op haar spreekuur allerlei mensen langskomen. Van ongedocumenteerden, arbeidsmigranten, mensen met ggz-problematiek tot economisch daklozen. 'We zien zoveel maatschappelijke ontwikkelingen voor onze ogen ontvouwen'.
- [Bekijk de uitzending van Pointer Jong en geen thuis](#). De aflevering bespreekt het groeiende aantal dak- of thuisloze jongeren in Nederland en waar zij tegenaan lopen.

Luisteren

- Luister de podcast [In de min #1 over Buy Now Pay Later](#). Ervaringsdeskundige Laura deelt hoe zij door achteraf betaaldiensten in de schulden kwam. Een steeds groter probleem onder jongeren.

Voor sociaal werkers, vrijwilligers en andere professionals:

- Behoefte aan meer reflectie en kennis over wat werkt bij de aanpak van armoede en hoe je dit kunt inzetten [in jouw praktijk](#)? Bekijk dan de leer- en verbeter toolbox Armoede op [watwerktbij.nl](#). Daarin vind je extra oefeningen.
- In het [dossier Wat werkt bij de aanpak van armoede](#) beschrijven we welke werkzame elementen jij kunt inzetten om mensen in armoede te ondersteunen.
- Mensen die in de maatschappelijke opvang terecht komen hebben vaak ook te maken met financiële problematiek. Als betrokken professional is het belangrijk hier aandacht voor te hebben. Valente ontwikkelde daarom [een e-learning over armoede en schulden](#) met concrete handvatten voor professionals die werken in de opvang.

- Hoe kun je als sociaal werker de ongelijkheid bij extreem weer zoals hittegolven verkleinen? In dit artikel krijg je vijf praktische tips. De risico's van extreem weer en de gevolgen daarvan komen vooral bij mensen in de meest kwetsbare posities terecht.
- Werk jij in de zorg en verleen je zorg aan mensen zonder zorgverzekering die de kosten niet (volledig) kunnen betalen? Bekijk de [Wegwijzer Zorg aan Onverzekerden](#). Ook onverzekerden hebben recht op medisch noodzakelijke zorg. Maar wie betaalt de rekening? Voor zorgaanbieders is dat vaak onduidelijk. Daarom lanceert SKGZ, samen met de stichting Nederlandse Straatdokter Groep, Pharos en CAK de [nieuwe Wegwijzer Zorg aan Onverzekerden](#).

Voor beleidsmakers en andere geïnteresseerden:

- Het aantal economisch dak- en thuislozen stijgt, maar zij komen vanwege hun aangenomen zelfredzaamheid veelal niet in aanmerking voor opvang. Ze hebben bijvoorbeeld geen verslavingsproblematiek en vaak wel een baan, maar kunnen door de krappe woningmarkt geen huisvesting vinden. [Lees meer over deze groep in dit artikel](#).
- Bekijk het stappenplan [Effecten van armoede in gezinnen verminderen](#). Dit stappenplan geeft handvatten om vanuit een gezamenlijke analyse te komen tot een samenhangende aanpak.
- Lees het advies van de RVS over het voorkomen en verminderen van bestaansonzekerheid: [Van overleven naar bloeien](#).
- Nibud deed onderzoek naar [de extra kosten die mensen door een lichamelijke of verstandelijke beperking moeten maken](#). Zij hebben hoge uitgaven en minder inkomsten. Dit maakt dat mensen met een beperking elke maand inkomen te kort komen of meer dan anderen moeten puzzelen om rond te komen. [Lees het onderzoek](#).
- Lees de [column van Tim 'S Jongers in de Correspondent over structurele armoede en waarom termen als 'energiearmoede' het werkelijke probleem verhullen](#).
- Lees de [column van Arjan Vliegenthart, directeur-bestuurder van het Nibud](#). Hij gaat in op waarom niet het huidig plak- en pleisterwerk, maar een structurele aanpak nodig is voor bestaanszekerheid.
- Anna Custers, Lector Armoede Interventies aan de Hogeschool van Amsterdam, zet in dit [artikel de voor- en nadelen van verschillende beleidsrichtingen uiteen](#) voor het oplossen van financiële bestaansonzekerheid. Waaronder het versimpelen van het sociale zekerheidsstelsel en een hoger minimumloon.
- Bekijk [de website van de Landelijke Armoedecoalitie](#) voor actuele campagnes en nieuws. Dit is een netwerk van partijen die schulden en armoede willen aanpakken.
- De kennissynthese ['Alles was je altijd al wilde weten over waardevol werken'](#) gaat in op verschillende vormen van werken en het inrichten van een inclusieve arbeidsmarkt. Werk, ook onbetaald, is van grote invloed op bestaanszekerheid. Zo leidt het tot deelname aan betekenisvolle activiteiten, positieve invloed op gezondheid en deelname aan sociale netwerken.
- Iemand die langdurig intensief mantelzorg verleent, loopt financiële risico's. Mantelzorgers stoppen bijvoorbeeld tijdelijk met werk of lopen promoties mis. Lees meer over wat mantelzorgers nodig hebben in het artikel op [de website van de Sociaal-Economische Raad \(SER\)](#). Of kijk op de website van Movisie naar de flyer [Financiële kwetsbaarheid van mantelzorgers](#) om hier meer over te leren.

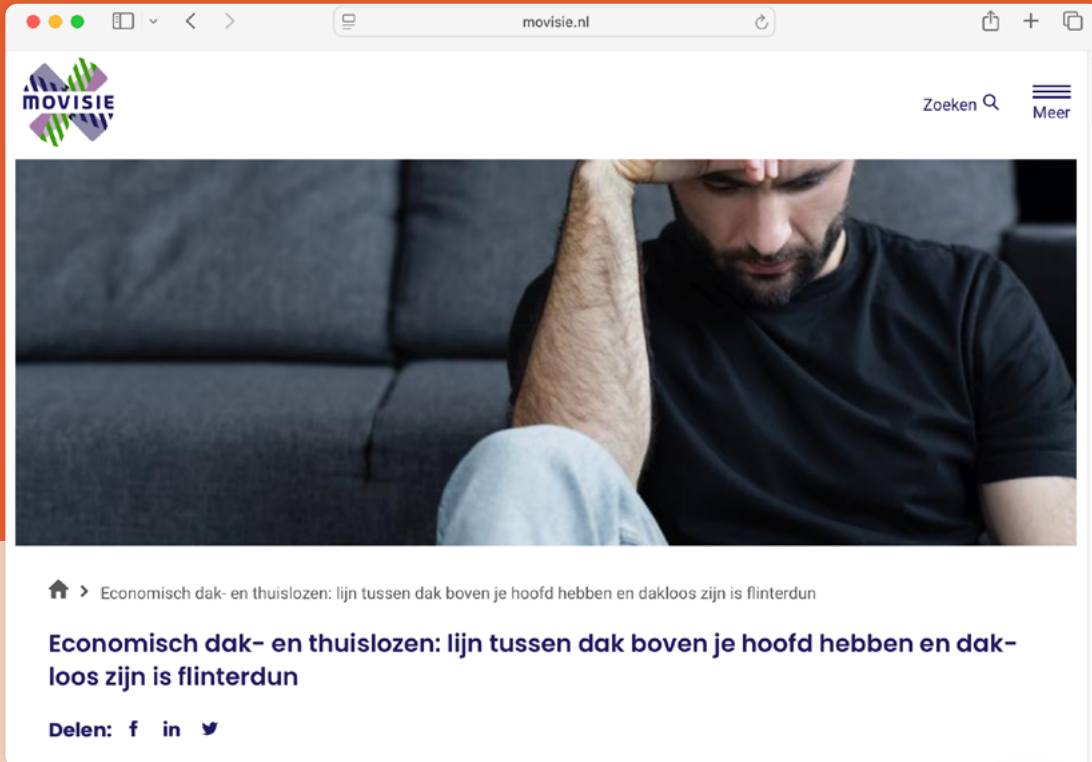

- Het recente rapport 'Bestaanszekerheid vanuit brede welvaartsperspectief' laat zien dat bestaanszekerheid over meer gaat dan alleen voldoende inkomen. In het rapport wordt beschreven hoe verschillende onderdelen van bestaanszekerheid met elkaar zijn verbonden. Zo kan een betere huisvesting leiden tot een gezonder leven.

Afsluitende vraag dag 5

Welke actie ga jij doen om structurele problemen aan te pakken en je cirkel van invloed te vergroten?

INTRO

DAG 1

DAG 2

DAG 3

DAG 4

DAG 5

Kennis

Opdracht

Verdieping

Artikel

Lijn tussen dak boven je hoofd hebben en dakloos zijn is flinterdun

Het aantal economisch dak- en thuisloze mensen stijgt, maar zij komen vanwege hun aangenomen zelfredzaamheid veelal niet in aanmerking voor maatschappelijke opvang. Economisch dak- en thuisloze mensen zijn mensen zonder vaste woon- of verblijfplek, maar ook in eerste instantie zonder bijkomende psychische of verslavingsproblemen. Vaak hebben zij nog een baan.

Oorzaken

Economisch dak- en thuisloze mensen raken vaak thuisloos door bepaalde life events, zoals scheiding, ontslag, remigratie, faillissement of ruzie met ouders. Hoewel deze life events van alle tijden zijn, zorgt het nu nog steeds afnemende aanbod aan betaalbare woningen ervoor dat deze mensen thuisloos raken. De reguliere woningmarkt zit op slot.

Lees het artikel [Economisch dak- en thuisloze mensen: lijn tussen dak boven je hoofd hebben en dakloos zijn is flinterdun](#) op de website van Movisie.

Publicatiedatum: 16 mei 2025

[naar het artikel →](#)

RESULTATEN FOCUSWEEK ARMOEDE 2025

De Focusweek Armoede vond plaats in oktober 2025. Benieuwd naar de ervaring van de deelnemers en wat zij naar aanleiding van de opdrachten anders gaan doen? Bekijk de resultaten hieronder. Bedankt voor jouw deelname!

INTRO

DAG 1

DAG 2

DAG 3

DAG 4

DAG 5

Armoede beter begrijpen

Resultaten uit de Focusweek Armoede 2025

Tijdens de [Focusweek Armoede 2025](#) ontvingen ruim 2500 mensen vijf dagen een e-mail met kennis en opdrachten over armoede. Hoe kijken deelnemers erop terug?

Feiten en cijfers

8,1

Deelnemers beoordeelden de week gemiddeld met een 8,1

2500

Aanmeldingen

7,9

Deelnemers beoordelen de Q&A op maandag met een 7,9

Reacties van deelnemers

ma

Waar wil jij je echt hard voor maken als het gaat om armoede in jouw werkgebied?

'In het werken aan het verkleinen van gezondheidsongelijkheid moeten we kijken naar de achterliggende oorzaken van deze verschillen in plaats van focussen op het individuele gedrag van mensen.'

di

Wat ga jij morgen anders doen om geldzorgen vroeger te signaleren?

'Ik ga bewuster stilstaan bij signalen die kunnen duiden op geldzorgen en het bespreekbaar maken.' 'De bal moet veel meer bij hulpverleners liggen. We moeten er niet vanuit gaan dat mensen die leven in armoede dat meteen vertellen bij het eerste contact.'

wo

Wat kun jij morgen al anders doen om stress bij je cliënten te verminderen?

'Vanaf morgen ga ik contact maken, erkenning geven, een luisterend oor bieden, tijdsdruk wegnemen en een gevoel van samen doen creëren.'

do

Wat ga jij vanaf morgen anders doen om een gesprek zonder oordeel te voeren?

'Ik ga luisteren zonder gelijk met oplossingen te komen. En focussen op wat mensen echt willen. Hier ga ik ruimte aan geven zonder een oordeel.'

vr

Wat ga jij doen om structurele problemen aan te pakken en je cirkel van invloed te vergroten?

'Als beleidsmedewerker kan ik signalen vanuit de maatschappij bundelen en onder de aandacht brengen van de wethouder. Ook vraag ik aan de praktijk welke trends zij waarnemen. Dit kan ik gebruiken in het opstellen van beleid.'

De focusweek is een initiatief van Movisie in samenwerking met:

In gesprek met ervaringsdeskundigen

Op maandagochtend 6 oktober 2025 trapt ruim 200 mensen gezamenlijk de focusweek af met een Q&A met ervaringsdeskundigen. [Kijk, luister of lees deze hier terug](#). Wendy, Laura en Ruben vertelden wat er met hen gebeurde toen hun bestaanszekerheid wegviel en hoe zij hun weg terug vonden.

Deelnemers over de Q&A:

'Ik heb geleerd dat uit alle lagen van de bevolking en in alle leeftijdsgroepen armoede voor komt. En het kan je plotseling overkomen.'

'Ik vind het waardevol dat de mensen die aan het woord waren zo open hebben verteld over hun eigen ervaring en de impact op alle levensgebieden.'

Wat hebben deelnemers gehad aan de Focusweek Armoede?

- ★ Mijn kennis over armoede is opgefrist
- ★ Ik ben me bewuster geworden van vooroordelen die ik of anderen hebben over armoede en schulden
- ★ Ik weet nu meer dan voorheen wat armoede is en wat het met mensen doet

Wil je alle informatie nog eens rustig terugkijken of wil jij jouw eigen 'Week tegen Armoede' organiseren? In [het werkboek](#) komen alle kennis en opdrachten van de focusweek samen.

Iedereen leeft een breekbaar bestaan

Voorafgaand aan de focusweek gingen we in gesprek met Michelle van Tongerloo over hoe breekbaar bestaanszekerheid kan zijn. Als huis- en straatarts ziet zij dat dit iedereen kan overkomen. [Bekijk of luister het interview hier terug](#).

Lunchwebinar over aanpak armoede

Op woensdag 8 oktober nam onderzoeker Hanneke Mateman [tijdens het lunchwebinar](#) ruim 140 mensen mee in het dossier 'Wat werkt bij de Aanpak van Armoede?' Aanwezigen beoordelen het webinar met een 8.

Social Work studenten Inholland

In november volgden 260 eerste- en tweedejaars Social Work studenten van Hogeschool Inholland uit Rotterdam de Focusweek Armoede tijdens hun themaweek armoede.

Week tegen Armoede van de HAN

Ook dit jaar bundelden we de krachten met verschillende partners. Zo trokken we samen op met de HAN tijdens de opening en Q&A met ervaringsdeskundigen en leverden we [een bijdrage aan het Symposium](#) van de HAN tijdens haar jaarlijkse Week tegen Armoede.

Focusweek Armoede 2026: 12 tot en met 16 oktober

Volgend jaar kun je weer meedoen aan de Focusweek Armoede. Al eerder aan de slag? [Bekijk dan het werkboek!](#)

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

INTRO

DAG 1

DAG 2

DAG 3

DAG 4

DAG 5

BRONNENLIJST

Onderzoeken en rapporten

- Amagir, A., & Kremer, M. (2024). *Bestaanszekerheid begint bij een betrouwbare overheid*. Amsterdam: Kenniscentrum Ongelijkheid. Geraadpleegd van <https://www.uva.nl/content/nieuws/persberichten/2024/01/wirwarverzorgingsstaat-zorgt-voor-extra-stress-bij-bestaansonzekerheid.html?cb>
- CBS (2023a). *Armoede en sociale uitsluiting 2023*. Den Haag: CBS. Geraadpleegd van <https://longreads.cbs.nl/armoede-en-sociale-uitsluiting-2023/>
- Commissie Sociaal Minimum (2023a). *Een zeker bestaan - Naar een toekomstbestendig stelsel van het sociaal minimum*. Rapport I. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/06/30/een-zeker-bestaan-rapport-i-commissie-sociaal-minimum>
- Commissie Sociaal Minimum (2023b). *Een zeker bestaan - Naar een toekomstbestendig stelsel van het sociaal minimum*. Rapport II. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2023/09/28/een-zeker-bestaan-naar-een-toekomstbestendig-stelsel-van-het-sociaal-minimum-rapport-ii>
- De Bruijn, E.J., & Antonides, G. (2022). Poverty and economic decision making: a review of scarcity theory. *Theory and Decision* 92, 5-37. Geraadpleegd van <https://doi.org/10.1007/s11238-021-09802-7>
- De Kinderombudsman (2025). *Opgroeien in onzekerheid*. Den Haag: De Kinderombudsman. Geraadpleegd van <https://www.kinderombudsman.nl/publicaties/opgroeien-in-onzekerheid>
- Franken, M., Kuiper, C., & Van der Sanden, P. (2023). *Bestaanszekerheid onder druk. De stand van zaken*. Utrecht: Movisie. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/publicatie/bestaanszekerheid-onder-druk>
- Ham, M., & Franken, M. (2023). *Dossier: Bestaanszekerheid, meer dan geld*. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/publicatie/dossier-bestaanszekerheid-meer-dan-geld>
- Hoper, K. & Van Loenen, T. (2021). *Leven met ongezonde stress. Aandacht voor chronische stress in de aanpak van gezondheidsverschillen*. Utrecht: Pharos. Geraadpleegd van <https://www.pharos.nl/kennisbank/leven-met-ongezonde-stress/>
- Konijn, L. De Ruijter, J. & Fitzpatrick, H. (2025). *Wat werkt bij het tegengaan van stigma rondom bestaanszekerheid?* Utrecht: Movisie. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/publicatie/wat-werkt-tegengaan-stigma-rondom-bestaansonzekerheid>
- Jungmann, N., Oomkens, R., Vroonhof, P., Beulen, M., Boog, J. & Van Horssen, C. (2024). *De maatschappelijke kosten van schuldenproblematiek*. Zoetermeer: Panteia. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2024/06/27/bijlage-14-onderzoeksrapport-de-maatschappelijke-kosten-van-schuldenproblematiek>
- Jungmann, N., Oomkens, R., Suvee, A. & Tonnon, S. (2025). *Opbouw van problematische schulden: van de eerste vordering tot de aanvraag van een schuldregeling*. Utrecht: Hogeschool Utrecht. Geraadpleegd van <https://open.overheid.nl/documenten/5a8a1cd3-e1f5-472f-bffc-3c0501baea6b/file>
- Odekerken, M. & Yenga, M. (2024). *Informeel schulden: een tweezijdige medaille*. Utrecht: Kennisplatform Inclusief Samenleven. Geraadpleegd van <https://www.kis.nl/publicatie/informele-schulden-een-tweezijdige-medaille>
- Oomkens, R., Drijvers, A., Salomé, L., Eleveld, A., Kistemaker, S., & Bouma, H. (2022). *Hardvochtige effecten op burgers door knelpunten in (uitvoering) wet- en regelgeving*

binnen de sociale zekerheid. Zoetermeer: Panteia, Muzus, Vrije Universiteit Amsterdam en Hogeschool Utrecht. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2022/07/07/eindrapport-hardvochtige-effecten>

- Plantinga, A. (2019). *Poor psychology: poverty, shame, and decision making*. Ridderprint. Geraadpleegd van <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/poor-psychology-poverty-shame-and-decision-making>
- Rijksoverheid. (2024). *Naar een beter werkende schuldenketen*. Eindrapport van het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) met bijlagen 1 tot en met 10. Den Haag. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2024/06/27/rapport-ibo-problematische-schulden-met-bijlage-1-tm-10>
- Van Dam, R., Desain, L. & Custers, A. (2024). *Financiële dienstverlening; toen, nu en straks*. Hogeschool van Amsterdam. Geraadpleegd van <https://www.hva.nl/kmr/gedeelde-content/nieuws/nieuwsberichten/2024/06/financiele-dienstverlening.html?origin=Hbxj9BiVSFG0H%2FHbRunXGQ>
- Van den Enden, G., & Veerman, N. (2024). *Rapport Geldzaken in de praktijk 2024. Het leven betaalbaar*. Utrecht: Nibud. Geraadpleegd van <https://www.nibud.nl/onderzoeksrapporten/rapport-geldzaken-in-de-praktijk-2024/>
- Van der Meulen, B., & Madern, T. (2023). *Signaleren, bespreekbaar maken en doorverwijzen bij geldzorgen*. Utrecht: Schouders Eronder en Hogeschool Utrecht. Geraadpleegd van <https://www.kennisbundel.nl/kennisbank/artikel/signaleren-bespreekbaar-maken-en-doorverwijzen-bij-geldzorgen/>
- Van der Sanden, P., Franken, M. & de Groot, N. (2025). *Beperkte basisvaardigheden en structurele geldzorgen. Wat werkt bij een goede aanpak?* Utrecht: Expertisepunt Basisvaardigheden/Movisie. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/beperkte-basisvaardigheden-structurele-geldzorgen>
- Van Dijk, J.J., Feld, Y. & Van Rijn, J. (2025). *Eerlijker en eenvoudiger armoedebeleid. Landelijke basis, lokaal maatwerk*. Den Haag: Instituut voor Publieke Economie. Geraadpleegd van <https://instituut-pe.squarespace.com/highlights/gemeentelijke-regelingen>
- Van Xanten, H., Van Arum, S. & Doornink, N. (2024). *15 werkzame elementen bij de ondersteuning van inwoners, voor de toegang en de uitvoering*. Utrecht: Movisie. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/15-werkzame-elementen-ondersteuning-inwoners-toegang-uitvoering>
- VNG (2023). *Bestaanszekerheid als belofte. Naar een lokale agenda bestaanszekerheid*. Den Haag: VNG. Geraadpleegd van <https://vng.nl/sites/default/files/2023-03/bestaanszekerheid-als-belofte-essay-vng-20230329.pdf>

Video's

- De Correspondent. (2024, 10 oktober). *Succes is niet alleen een kwestie van hard werken – Tim 'S Jongers* [Video]. De Correspondent. <https://vimeo.com/1018225987>
- EenVandaag. (2024, 6 januari). *Dat verkeersboetes tot schulden kunnen leiden, merkte ook Jessica: 'Je raakt alleen maar verder in dat web verstrikt'* [Video]. EenVandaag. <https://eenvandaag.avrotros.nl/item/dat-verkeersboetes-tot-schulden-kunnen-leiden-merkte-ook-jessica-je-raakt-alleen-maar-verder-in-dat-web-verstrikt/>
- Expertisepunt Basisvaardigheden. (2024, 9 december). *Film: De Ervaringsraad* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=lzkNO4SCbig&t=394s>
- Movisie Utrecht. (2022, 29 maart). *Participatielezing 2022 – Tim 'S Jongers (RVS)* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=_5r7fedhRXw&t=445s
- Quiet Nederland. (2025, 3 april). *Quiet handelt vanuit vertrouwen. Jij ook?* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=HCi9rJIW440>

Webpagina's

- Amsterdam UMC. (2024, 10 juli). Arm door psychische problemen of psychische problemen door armoede? Het kan allebei. Geraadpleegd van <https://www.amsterdamumc.org/nl/vandaag/arm-door-psychische-problemen-of-psychische-problemen-door-armoede-het-kan-allebei..htm>
- CBS. (2024a, 17 oktober). Nieuwe armoedemeting: 540 duizend mensen arm in 2023. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/42/nieuwe-armoedemeting-540-duizend-mensen-arm-in-2023>
- CBS. (2024b). Schulden problematiek in beeld. Geraadpleegd van <https://dashboards.cbs.nl/v5/SchuldenproblematiekInBeeld/>
- CBS. (2025, 27 juli). Bijna 1 op 3 arme mensen heeft problematische schulden. Geraadpleegd van https://www.cbs.nl/item?sc_itemid=e10f4a10-8857-4f10-a8c6-04ffcd3a5854&sc_lang=nl-nl
- Custers, A. (2023, 27 juni). Systeemveranderingen nodig om mensen uit armoede te halen. *Sociale Vraagstukken*. Geraadpleegd van <https://www.socialevraagstukken.nl/systeemveranderingen-nodig-om-mensen-uit-armoede-te-halen/>
- Custers, A. (2024, 1 juli). Terugdringen armoede lukt wel, waarom niet bij schulden? *Sociale vraagstukken*. Geraadpleegd van <https://www.socialevraagstukken.nl/column/terugdringen-armoede-lukt-wel-waarom-niet-bij-schulden/>
- FNO (z.d.). Sidney en Dini. Geraadpleegd van <https://www.fnozorgvoorkansen.nl/afgeronde-programmas-fno/gezonde-toekomst-dichterbij/intergenerationele-armoede/sidney-en-dini/>
- Kansfonds. (z.d.). Gewoon geld geven. Geraadpleegd van <https://www.kansfonds.nl/programmas/gewoon-geld-geven/>
- Kansfonds. (2025a). 'Mensen in armoede zijn niet onwillig. Het systeem verlamt ze'. Geraadpleegd van <https://www.kansfonds.nl/artikelen/verhalen/mensen-in-armoede-zijn-niet-onwillig-het-systeem-verlamt-ze/>
- Kansfonds. (2025b). Afrekenen met schulden. Geraadpleegd van <https://www.kansfonds.nl/programmas/afrekenen-met-schulden/>
- Kansfonds. (2025c). 'In armoede leer ik mijn dochters wat rijkdom is.' Geraadpleegd van <https://www.kansfonds.nl/artikelen/verhalen/in-armoede-leer-ik-mijn-dochters-wat-rijkdom-is/>
- Movisie. (2021, 7 mei). Schaamte voor schulden doorbreken: het kán! Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/schaamte-schulden-doorbreken-kan>
- Movisie. (2022, 10 januari). Wat is er nodig voor een effectieve inzet van stress-sensitieve dienstverlening? Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/wat-er-nodig-effectieve-inzet-stress-sensitieve-dienstverlening>
- Movisie. (2022, 1 april). Inzetten van ervaringskennis en -deskundigheid werkt. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/inzetten-ervaringskennis-deskundigheid-werkt>
- Movisie. (2022, 19 april). Hanny Heuvelink komt op voor mensen in armoede. Hanny en de stofzuigeraffaire. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/hanny-heuvelink-komt-mensen-armoede>
- Movisie. (2022, 21 november). Geldgebrek, gezondheid en de stress-sensitieve benadering. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/geldgebrek-gezondheid-stress-sensitieve-benadering>
- Movisie. (2022, 23 november). Onderzoek naar de impact van emoties bij armoede. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/onderzoek-naar-impact-emoties-armoede>
- Movisie. (2022, 23 november). Infographic Emoties bij armoede. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/publicatie/infographic-emoties-armoede>

- Movisie. (2022, 1 december). Politiseren kun je leren: 10 tips om samen armoede aan te pakken. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/politiseren-kun-je-leren-10-tips-om-samen-armoede-aan-te-pakken>
- Movisie. (2023a, 26 juni). 'Sociaal-emotionele armoede is de vervelendste armoede die er bestaat'. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/sociaal-emotionele-armoede-vervelendste-armoede-die-er-bestaat>
- Movisie. (2023, 13 juli). Hoe het lukte om de vicieuze cirkel van armoede te doorbreken. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/hoe-lukte-om-vicieuze-cirkel-armoede-te-doorbreken-1>
- Movisie. (2023, 17 juli). Ook Amsterdam gaat gewoon geld geven, want het werkt. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/ook-amsterdam-gaat-gewoon-geld-geven-want-werkt>
- Movisie. (2024, 13 maart). Week van het geld: jongeren financiën de 'baas'. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/week-geld-jongeren-financien-baas>
- Movisie. (2024, 26 maart). Jongeren met schulden: een maatschappelijk probleem. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/jongeren-schulden-maatschappelijk-probleem>
- Movisie. (2024, 23 april). Arnhem gaat alle schulden aflossen van ongeveer 50 huishoudens. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/arnhem-gaat-alle-schulden-aflossen-ongeveer-50-huishoudens>
- Movisie. (2024, 17 oktober). Ondanks lagere armoedecijfers is het armoedeprobleem nog steeds urgent. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/ondanks-lagere-armoedecijfers-armoedeprobleem-nog-steeds-urgent>
- Movisie. (2025, 16 mei). Economisch dak- en thuislozen: lijn tussen dak boven je hoofd hebben en dakloos zijn is flinterdun. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/economisch-dak-thuislozen-lijn-tussen-dak-boven-je-hoofd-hebben-dakloos-zijn-flinterdun>
- Movisie. (2025, 9 september). Van premieachterstand naar problematische schulden: het belang van tijdig signaleren. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/premieachterstand-naar-problematische-schulden-belang-tijdig-signaleren>
- Movisie. (2025, 2 oktober). 'Quiet maakt lawaai voor stille armoede'. Geraadpleegd van <https://www.movisie.nl/artikel/quiet-maakt-lawaai-stille-armoede>
- Nederlands Jeugdinstituut. (2025). Zicht op kinderen die opgroeien in armoede voor effectief armoedebeleid. Geraadpleegd van <https://www.nji.nl/armoede-en-geldzorgen/zicht-op-kinderen-die-opgroeien-in-armoede>
- Nederlands Jeugdinstituut. (2024). Zoë: 'Er werd niet genoeg gekeken naar de behoefte om gewoon kind te kunnen zijn'. Geraadpleegd van <https://www.nji.nl/armoede/verhalen-over-armoede/lilith>
- Nibud. (2024, 28 november). Grotere rol gemeenten in minimabeleid heeft ongelijkheid tot gevolg. Geraadpleegd van https://www.nibud.nl/nieuws/grotere-rol-gemeenten-in-minimabeleid-heeft-ongelijkheid-tot-gevolg/?utm_medium=email
- Nibud. (z.d.). Een ander helpen. Geraadpleegd van <https://www.nibud.nl/onderwerpen/geldproblemen/een-ander-helpen/#Signalen>
- Nibud (2025). Een financiële buffer. Geraadpleegd van <https://www.nibud.nl/onderwerpen/sparen/een-financiële-buffer-opbouwen/>
- NOS Nieuws. (2023, 13 december). Aantal huishoudens met schulden door toeslagen in vijf jaar verdubbeld. Geraadpleegd van <https://nos.nl/artikel/2501460-aantal-huishoudens-met-schulden-door-toeslagen-in-vijf-jaar-verdubbeld>
- Notten, N. (2022, 10 februari). Kansenongelijkheid wordt van generatie op generatie overgedragen. *Sociale vraagstukken*. Geraadpleegd van <https://www.socialevraagstukken.nl/kansenongelijkheid-wordt-van-generatie-op-generatie-overgedragen/>

- Pharos. (z.d.). Kansrijke Start & armoede en schulden. Geraadpleegd van <https://www.pharos.nl/kansrijke-start-armoede-en-schulden/>
- SCP. (2024, 17 oktober). Nieuwe meetmethode CBS, SCP en Nibud brengt armoede scherper in beeld. Geraadpleegd van <https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2024/10/17/nieuwe-meetmethode-cbs-scp-en-nibud-brengt-armoede-scherper-in-beeld>
- Smith, P. (2023, 28 april). Schulden bij jongeren zijn vooral ook maatschappelijk probleem. *Sociale Vraagstukken*. Geraadpleegd van <https://www.socialevraagstukken.nl/schulden-bij-jongeren-zijn-vooral-ook-maatschappelijk-probleem/>
- Van Aalten. (2023, 8 juni). Armoede verlaagt IQ? Streep erdoor! *Sprank*. Geraadpleegd van <https://sprankmagazine.nl/armoede-verlaagt-iq-streep-erdoor/>

INTRO

DAG 1

DAG 2

DAG 3

DAG 4

DAG 5

Movisie: kennis en aanpak van sociale vraagstukken

Movisie is hét landelijk kennisinstituut voor een samenhangende aanpak van sociale vraagstukken. Samen met de praktijk ontwikkelen we kennis over wat echt goed werkt en passen we die kennis toe. De unieke rol van Movisie is het versnellen van leerprocessen. We zijn alleen tevreden als we een duurzame positieve verandering voor mensen in een kwetsbare positie realiseren. Kijk voor meer informatie op www.movisie.nl.

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

Colofon

Auteurs: Pien van der Sanden en Mirjam Andries. Met medewerking van Marc Mulder (Movisie) en Marcella van Vloten (gemeente Haarlem).

Eindredactie: Mila Vonk en Rachel Stoffelsen

Vormgeving: Suggestie & illusie

De Focusweek is een initiatief van Movisie in samenwerking met Week tegen Armoede (HAN), Associatie Wijkteams, Sociaal Werk Nederland, Armoedecoalitie Utrecht, het Nederlands Jeugdinstituut (Nji), het Verwey Jonker Instituut en NVVK (branchevereniging voor financiële dienstverlening), Nibud, Beroepsvereniging van professionals in sociaal werk (BPSW), Valente, Alliantie Kinderarmoede, Quiet, SKGZ (Klachten- en expertisecentrum Zorgverzekeringen), Humanitas, Voedselbank Rotterdam en Pharos.

De inhoud van deze publicatie is met grote zorg samengesteld. Desondanks is Movisie niet aansprakelijk voor de eventuele schade die ontstaat door het gebruik van deze informatie.

Overname van tekst is toegestaan onder voorwaarde van bronvermelding: © Movisie, Utrecht, 2025. Overname van afbeeldingen, foto's of illustraties is niet toegestaan.

December 2025

Deze publicatie is tot stand gekomen dankzij financiering van het ministerie van VWS

Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport